

Duurzame Daadkracht

Voortgangsrapportage 2004

Nationale en internationale strategie

Inhoud

1	Inleiding en leeswijzer	3
2	Beknopt overzicht van de voortgang van duurzame ontwikkeling	4
2.1	Inleiding	4
2.2	De invulling van het begrip duurzame ontwikkeling	4
2.3	Relatie nationaal, internationaal en EU-beleid	5
2.4	De voortgang van de acties uit Duurzame Daadkracht	6
3	Enkele activiteiten nader toegelicht	10
3.1	Partnerschappen	10
3.2	Instituties	11
3.3	Water	12
3.4	Energie	14
3.5	Gezondheid	15
3.6	Landbouw	17
3.7	Biodiversiteit	19
3.8	Handel en investeringen	22
3.9	Duurzaam produceren en consumeren	23
3.10	Departementen werken aan duurzame ontwikkeling	25
3.11	Project Wegen naar de toekomst	30
3.12	Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling	31
3.13	Duurzame bedrijfsvoering	32
3.14	Duurzaamheidsverkenning en indicatoren	33
4	Vooruitblik naar 2005	34
4.1	Duurzame ontwikkeling in 2005	34
4.2	Europese Duurzaamheidstrategie	34
4.3	VN/Millennium + 5 Summit in 2005 (Major Event)	35
4.5	FAO/Nederland Conferentie 'Water for Food and Ecosystems'	36
4.6	CSD13	37
4.7	Maatschappelijk debat	38
	Bijlage 1 Voortgang acties nationaal	39
	Bijlage 2 Partnerschappen voor duurzame ontwikkeling	56
	Bijlage 3 Partnerschappen voor duurzame ontwikkeling, uit 'Call for ideas'	58
	Bijlage 4 Millennium Development Goals (MDG's) en Johannesburg Plan of Implementation	59
	Bijlage 5 Bevindingen OESO over duurzame ontwikkeling in Nederland	62
	Bijlage 6 Lijst van afkortingen	63

I Inleiding en leeswijzer

In deze voortgangsrapportage van Duurzame Daadkracht, het Actieprogramma duurzame ontwikkeling, wordt aangegeven hoe de stand van zaken is ten aanzien van de ambities en voorgenomen acties, die beschreven staan in zowel het nationale als het internationale deel van het actieprogramma. Voor het internationale deel is dit de tweede maal dat een rapportage wordt aangeboden, voor het nationale deel is dit de eerste voortgangsrapportage.

Duurzame Daadkracht is de Nederlandse uitwerking van de afspraken die op de World Summit on Sustainable Development (WSSD) in Johannesburg zijn gemaakt. De kern van het nationale deel is dat de Nederlandse overheid er naar streeft om zich bij al haar activiteiten (van beleidsontwikkeling tot bijvoorbeeld de eigen huisvesting) te richten op duurzame ontwikkeling. Dit is uitgewerkt aan de hand van te ontwikkelen instrumenten en ruim twintig beleidsprogramma's. Het internationale deel concentreert zich op de internationale inspanningen van de Nederlandse overheid op het gebied van de institutionele ontwikkeling, publiek-private partnerschappen als instrument, de prioritaire thema's water, energie, gezondheid, landbouw en biodiversiteit, op duurzame handel en investeringen.

De Tweede Kamer heeft op 9 april 2004 Duurzame Daadkracht besproken met de meest betrokken bewindslieden. Tijdens deze bespreking heeft de Tweede Kamer verzocht in de eerstkomende voortgangsrapportage het nationale en het internationale deel te integreren, zodat de voortgang in haar geheel beoordeeld kan worden en de samenhang tussen beide delen beter tot haar recht komt. De minister-president heeft het belang van een gezamenlijke behandeling in het kabinet benadrukt. In de voorliggende rapportage is dit gebeurd. Duurzame Daadkracht bevat een groot aantal ambities, beleid en acties, partnerschappen en illustratieprogramma's waarover in sommige gevallen ook in andere kaders wordt gerapporteerd. De voortgang is dit voorjaar in de Tweede Kamer uitgebreid aan bod gekomen.

Bovendien gaat het bij het werken aan duurzame ontwikkeling in essentie om het in gang zetten van processen, waarbij concrete, 'harde' resultaten vaak pas na jaren zichtbaar worden. Daarom is er nu voor gekozen om een bondige rapportage op te stellen met een aantal resultaten, waarbij de proceskant centraal staat. Ook geeft de rapportage aan waar er belemmeringen zijn of waar de voortgang gering is.

Hoofdstuk 2 geeft een beknopt overzicht van twee en een half jaar werken aan duurzame ontwikkeling, met aandacht voor zichtbare stappen die gezet zijn. In hoofdstuk 3 worden enkele activiteiten uitgebreider beschreven, om de algemene beschouwing uit hoofdstuk 2 nader toe te lichten. Hoofdstuk 4 richt zich op de belangrijkste activiteiten, die dit kabinet in 2005 wil aanpakken. In de bijlagen tenslotte, wordt een kort overzicht gegeven van alle overige activiteiten, voornemens en projecten die in Duurzame Daadkracht worden genoemd.

Eind 2005 kunt u de volgende rapportage tegemoet zien.

2 Beknopt overzicht van de voortgang van duurzame ontwikkeling

2.1 Inleiding

Duurzame Daadkracht is het actieprogramma van de Nederlandse overheid dat in 2002 (internationale strategie) en 2003 (nationale strategie) werd opgesteld naar aanleiding van de VN-topconferentie in Johannesburg over wereldwijde duurzame ontwikkeling. In dit actieprogramma is een groot aantal lopende acties onder één noemer gebracht en is er tevens een aantal nieuwe activiteiten aan toegevoegd. Er zijn sinds het uitbrengen van Duurzame Daadkracht een flink aantal zichtbare en minder zichtbare activiteiten ontplooid. Er zijn bijvoorbeeld partnerschappen afgesloten, er is een Duurzaamheidsverkenning verschenen, er zijn afspraken over vergroening gemaakt, er zijn vele internationale conferenties gehouden en de transities hebben duidelijke voortgang geboekt.

Veel van de activiteiten in het actieprogramma hebben een looptijd van enkele jaren of meer. Dat maakt het moeilijk reeds na één of twee jaar goed te registreren welke voortgang er in het totaal is geboekt. Het gaat het bij het werken aan duurzame ontwikkeling doorgaans om het in gang zetten van processen, waarbij concrete, ‘harde’ resultaten vaak pas na jaren zichtbaar worden. De voortgang moet in dit stadium dus primair bekeken worden vanuit het procesoogmerk: zijn er nieuwe dingen in gang gezet, zijn er partijen om tafel, die dat voorheen niet waren, zijn er pogingen gedaan om beleid integraler te maken e.d. Afgesproken is dat in 2005 een volledige evaluatie van het actieprogramma zal plaatsvinden, met een voorstel voor aanpak van ongewenste ontwikkelingen. Dit hoofdstuk geeft daarom een beknopt overzicht van de belangrijkste zichtbare stappen die gezet zijn, met aandacht voor de proceskant en de inzet van Nederland, en enkele algemene beschouwingen. In hoofdstuk 3 en 4, en in de bijlagen komen de genoemde projecten uitgebreider aan bod.

2.2 De invulling van het begrip duurzame ontwikkeling

Er is een groot verschil tussen de invulling van het begrip duurzame ontwikkeling in de nationale en in de internationale context.

In de internationale beleidsdiscussie wordt duurzame ontwikkeling doorgaans breed gedefinieerd. Dat geldt ook voor het internationaal werkende bedrijfsleven. De VN-commissie Duurzame Ontwikkeling (commissie-Brundtland) omschreef het concept in 1987 als: “een ontwikkeling waarbij de huidige generatie de mogelijkheid heeft in zijn behoeften te voorzien, zonder de mogelijkheden voor toekomstige generaties in gevaar te brengen om in hun behoeften te voorzien.” Daarbij wees de commissie ook op de samenhang tussen economie, natuur en milieu, en sociale aspecten, later bekend geworden in de vorm van de *triple bottom line* oftewel 3P’s: *people* (sociaal-cultureel kapitaal), *planet* (natuurlijk kapitaal) en *profit* (financieel-economisch kapitaal). Deze drie P’s worden meestal aangevuld met de vierde P van participatie. Duurzame ontwikkeling vergt het zichtbaar maken van eventuele afwentelingen die kunnen optreden naar de toekomst (later), anderen op aarde (elders), en voor zowel elders als later afwentelingen tussen de drie ‘kapitalen’ (natuur en milieu, sociaal-economisch en financieel-economisch). Naast het in beeld krijgen van deze afwentelingen, is vanzelfsprekend het voorkómen en het verminderen van *ongewenste* afwentelingen de kern van duurzame ontwikkeling.

In de internationale discussie is deze agenda in zijn volle breedte onderwerp van gesprek en wordt gestreefd naar integrale plannen zoals die bijvoorbeeld in VN-verband vorm krijgen. Ook in ontwikkelingssamenwerking wordt het accent gelegd op duurzame ontwikkeling als een overkoepelend thema dat op zichtbare wijze in bestaand beleid dient door te werken. De Nederlandse inzet voor de internationale duurzame ontwikkeling kan gekenmerkt worden door het zoeken naar het onderlinge verband van sociaal, economisch en milieubeleid. Binnen het ministerie van BZ/OS is op grond van de drie pijlers (milieu, sociaal en economisch) een denkkader ontwikkeld waarmee een relatie kan worden beredeneerd tussen de beleidsartikelen van de Memorie van Toelichting en duurzame ontwikkeling. De ambassades en het ministerie kunnen dit denkkader benutten bij het opstellen van (meer)jaren plannen. Het biedt de mogelijkheid om evenwicht te beredeneren tussen de pijlers bij het plannen op de posten van in te zetten beleid. Hiermee kan de Nederlandse inspanning in het belang van duurzame ontwikkeling zichtbaar, concreet en aanvaardbaar worden gemaakt.

Nationaal is het begrip duurzame ontwikkeling van meet af aan sterk gekoppeld geweest aan natuur- en milieukwesties, aangezien de schaarste aan milieu en natuur de afgelopen 30 jaar het meest opvallend was (in termen van de drie pijlers people, planet en profit). Deze aspecten hebben in de grote sociale en economische projecten, zeker in het verleden, niet altijd als vanzelfsprekend een volwaardige plaats gekregen. Bovendien zijn de financieel-economische zowel als de sociale aspecten in Nederland betrekkelijk goed geregeld in vergelijking met de mondiale zorgen over de scheve inkomensverdeling, de hoeveelheid mensen die onder de armoedegrens moeten leven, de ongelijke verdeling in het gebruik van grondstoffen, en gebrek aan moderne energiedragers en schoon en veilig drinkwater. Natuurlijk zijn er ook binnenlandse zorgen op deze punten, maar deze zijn duidelijk van een andere orde.

5

2.3 Relatie nationaal, internationaal en EU-beleid

De invulling op nationaal, Europees (EU) en internationaal niveau vindt vanuit verschillende invalshoeken plaats. Nationaal zijn er vier transities opgezet voor duurzame energie, landbouw, biodiversiteit en mobiliteit. Binnen deze transities is er groeiende aandacht voor de internationale aspecten en de internationale samenwerking (zowel EU als mondiaal). In het kader van het Nederlandse voorzitterschap is de gelegenheid te baat genomen het idee van transities internationaal aanhangig te maken, onder meer via de conferentie Energy in Motion (over duurzame mobiliteit, najaar 2004) en de Policy Workshop Wind Offshore (najaar 2004).

De conferentie Energy For Development, die minister Van Ardenne en staatssecretaris Van Geel eind 2004 organiseren, in samenwerking met de Wereldbank, UNDP en de World Business Council for Sustainable Development, richt zich op energie voor armoedebestrijding, energie voor economische ontwikkeling en het raakvlak milieu en energie. Doel van deze conferentie is er voor te zorgen dat ontwikkelingslanden de mogelijkheid krijgen om economisch te groeien op een duurzame manier (zie ook hoofdstuk 3.4).

Tijdens de Informele Milieuraad onder het Nederlands Voorzitterschap is besproken hoe milieu kan bijdragen aan de Lissabonstrategie. Vastgesteld werd dat eco-efficiënte innovaties vele kansen bieden om win-win opties te benutten waardoor de milieudruk afneemt terwijl de economische groei, concurrentiekracht en daarmee ook de werkgelegenheid toeneemt (zie verder hoofdstuk 4.4). De wijze waarop Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen bijdraagt aan het concurrentievermogen van Europa was onderwerp van de European Conference on Corporate Social Responsibility: 'Competing for a Sustainable Future' (najaar 2004, zie ook 3.9 en bijlage 1, actie 2.5).

De Duurzaamheidsverkenning van het Milieu- en Natuurplanbureau (oktober 2004) laat zien dat er aantoonbare implicaties zijn van nationale keuzen op internationale ontwikkelingen en vice versa. Zo kunnen productie en consumptie van Nederlanders leiden tot aantasting van milieu en natuur elders in deze wereld, de zogenaamde footprint. Nederlands beleid voor duurzame ontwikkeling dient hiervoor antwoorden te formuleren en daar worden ook stappen in gezet. De uitvoering van de transitie biodiversiteit is een voorbeeld van een ambitie om duidelijke dwarsverbanden te leggen tussen het nationale handelen en de mondiale gevolgen en omgekeerd. De Duurzaamheidsverkenning kan als basis dienen om de acties in Duurzame Daadkracht van beide kanten te gaan belichten, voor zover deze zich daartoe lenen. In 2005 zal dit worden uitgewerkt.

Waar de nationale en de internationale inzet op duurzame ontwikkeling elkaar raken, overlappen en zo mogelijk versterken is in eerste aanleg de EU aan zet. Ze kan sturend en faciliterend zijn om bij de 25 lidstaten via regelgeving, financiële instrumenten en politieke processen duurzame ontwikkeling te bevorderen. Daarnaast is de EU ook een belangrijke speler in de wereld om duurzaamheidsaspecten in internationale processen verankerd te krijgen, zoals dat bij de WTO, VN en internationale financiële instellingen gebeurt. De EU heeft tot slot via haar externe beleid veel invloed op mensen en milieu in ontwikkelingslanden. Al deze onderwerpen komen aan bod in de uitvoering van de duurzaamheidsstrategie, die momenteel wordt geëvalueerd en waar in 2005 tijdens de Voorjaarsraad richting wordt gegeven aan de nieuwe EU duurzaamheidsstrategie. Het is duidelijke winst dat dit proces in de EU is verankerd op het hoogste niveau en regeringsleiders jaarlijks de voortgang meten. Het doorvoeren van deze acties in de sectorale beleidsterreinen, zoals landbouw, handel, milieu, transport, energie, buitenlands beleid etcetera vindt echter nogal versnipperd plaats. Een sterkere sturing vanuit de Europese Commissie is duidelijk gewenst.

6

2.4 De voortgang van de acties uit Duurzame Daadkracht

Inleiding

In Duurzame Daadkracht heeft het kabinet aangegeven dat duurzame ontwikkeling leidraad zou moeten zijn bij al het handelen van de Rijksoverheid, zowel op het vlak van beleid als op het vlak van de bedrijfsvoering. Voor de concrete invulling hiervan zijn in het nationale en

internationale deel ambities benoemd, gekoppeld aan inhoudelijke thema's, de instrumenten die daarbij ingezet worden en de sturingsfilosofie van de overheid daarbij ('governance'). De voortgang van de acties uit Duurzame Daadkracht geeft overigens slechts een beperkt beeld van de invulling die het Rijk geeft aan duurzame ontwikkeling. Alle departementen ondernemen activiteiten die bijdragen aan duurzame ontwikkeling, al worden deze activiteiten niet altijd onder deze noemer zichtbaar naar buiten gebracht. Zo heeft het kabinet bijvoorbeeld ruim 800 miljoen euro uitgetrokken voor het versterken van de kennisinfrastructuur in de periode 2004-2010, waaronder vele projecten vallen die zich richten op duurzame systeeminnovaties.

De ministeries van VROM, BZ/OS, V&W, EZ en LNV zijn actief bezig onder de algemene noemer van duurzame ontwikkeling, zowel binnen hun departement als in interdepartementale samenwerkingsvormen. In hoofdstuk drie (3.10) geven LNV, EZ, BZ/OS, VROM en V&W aan hoe zij dit binnen hun eigen departement doen.

Met het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (3.12) wordt een belangrijke impuls gegeven aan alle departementen om aan deze leidraad ook praktisch invulling te geven. Bij het werken aan de transities staat duurzame ontwikkeling voorop, evenals bij ontwikkelingssamenwerking, waar het een overkoepelend thema is. De oprichting van een Kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen draagt concreet bij aan het uitvoeren van de ambities van Duurzame Daadkracht, evenals de oprichting van een Competentiecentrum Transitie (zie 3.10). In hoofdstuk 3 en 4 staan nog vele andere voorbeelden van activiteiten, die deze departementen binnen en buiten Nederland actief uitvoeren.

In zijn algemeenheid zijn bij het merendeel van de acties uit Duurzame Daadkracht zichtbare stappen gezet, zoals de volgende hoofdstukken laten zien en de bijlagen 1 (acties uit het nationale deel), 2 en 3 (partnerschappen) aantonen.

7

Er zijn desondanks ook activiteiten die (nog) onvoldoende opgepakt zijn of moeizaam van de grond komen (zoals o.a. de acties 4.3.5, 6.2 en 6.3, zie bijlage 1). Het kabinet zal in 2005 hieraan een impuls geven.

Voor bedrijfsvoering is een speciale actie afgesproken: het Rijk dient een voorbeeldfunctie op dit vlak te vervullen. De Tweede Kamer krijgt rond de jaarwisseling een voorstel toegezonden met de uitwerking van duurzame bedrijfsvoering binnen het Rijk. Alle departementen maken nu een inventarisatie van wat er gebeurt op dit terrein. Dit geeft een beeld (een foto als het ware), dat aangevuld zal worden met extra voornemens, zoals het verhogen van het aandeel biologische producten (zie verder hoofdstuk 3.13).

Governance en institutionele samenwerking

Duurzame ontwikkeling vergt de inzet van vele partijen en participatie van alle belanghebbenden. Het zoeken naar samenwerkingsvormen en het betrekken van andere partijen, inclusief burgers, staat dan ook centraal in Duurzame Daadkracht (bijvoorbeeld bij de transities, de illustratieprogramma's en de partnerschappen). In hoofdstuk 3 worden enkele van deze processen nader beschreven (o.a. 3.1, 3.2 en 3.7).

Om internationaal tot een meer duurzame ontwikkeling te komen is versterking van de internationale instituties van groot belang. Bij gebrek aan een 'wereldregering' is het zaak dat zoveel mogelijk algemeen geldende afspraken tussen landen worden gemaakt. Deze moeten zich daaraan allen gebonden voelen willen de afspraken in de praktijk effectief kunnen zijn. Het draagvlak voor de afspraken is dan ook van groot belang. Nederland heeft een bijdrage kunnen leveren aan het ontwikkelen van werkwijzen die dit draagvlak helpen vergroten. Zo blijkt de nieuwe aanpak van de Commission on Sustainable Development (CSD, zie hoofdstuk 3 en 4) positief te werken. Er is een tweejarige beleidscyclus opgezet, waarbij het eerste jaar uitsluitend besteed wordt aan het uitwisselen van ervaringen, het identificeren van struikelblokken bij de uitvoering van het Johannesburg Plan of Implementation en niet aan onderhandelen. Deze aanpak schept ruimte om een aantal belangrijke knelpunten te destilleren en om open informatie mogelijk te maken. Dit werkt weer constructief om tot betere oplossingen te komen die vervolgens in het tweede (beleids)jaar besproken kunnen worden. In 2005, het jaar waarin de eerste cyclus wordt afgerond, kan de balans worden opgemaakt over deze nieuwe aanpak.

Positief is ook dat tijdens de Algemene Vergadering van de VN in 2003 een resolutie aangenomen is waarin het belang wordt benadrukt van een betere samenwerking tussen verschillende VN organisaties en de Internationale Financiële Instellingen, en het aansluiten van de verschillende toppen, zoals de WSSD en de Millennium Top. De VN-organisaties werken ook aantoonbaar meer samen met de WTO en de Wereldbank.

WEHAB-thema's

In Johannesburg zijn thema's benoemd die van belang zijn voor duurzame ontwikkeling, de zogenaamde WEHAB-thema's (water, energie, gezondheid, landbouw en biodiversiteit). Vooral op de thema's water en gezondheid, prioritaire thema's in het OS beleid, is duidelijk voortgang geboekt. Op de thema's energie, landbouw en biodiversiteit zijn de resultaten bescheiden. Zie verder de hoofdstukken 3 en 4 en de bijlagen.

De NMP transities dragen bij aan de ambities op de thema's energie, landbouw, gezondheid en biodiversiteit. De voortgang hiervan is beschreven in het voortgangsbericht 2004, dat in oktober 2004 naar de Tweede Kamer is gestuurd.

Handel, investeringen en financiële regelingen

Bij de VN World Summit on Sustainable Development in 2002 werd de relatie tussen handel en duurzame ontwikkeling, waarbij de belangen van ontwikkelingslanden centraal staan, onderschreven. Daarbij werd in het bijzonder gehecht aan uitvoering van de WTO-beleidsagenda die door ministers in 2002 in Doha werd afgesproken. Ook werd gepleit voor het bevorderen van investeringen in ontwikkelingslanden en het afschaffen van niet-duurzame subsidies. In de internationale consensusvorming in de WTO en OESO in de afgelopen twee jaar kregen een aantal van deze agendapunten echter andere prioriteit dan voorzien. Zo wezen ontwikkelingslanden WTO-onderhandelingen af over een investeringsakkoord en eisten ze beperking van toegang tot hun markten. Bij de inspanningen om tijdig een raam-

akkoord te bereiken voor voortzetting van de onderhandelingen was er minder aandacht voor de algemene relatie tussen handel en milieu, terwijl bij de onderhandelingen over aanscherping van WTO-subsidiedisciplines juist speciale aandacht werd gegeven aan het gevaar van overbevissing. Evident is dat internationale overeenstemming cruciaal is voor de effectiviteit van maatregelen voor duurzame ontwikkeling. Daarom hecht Nederland er sterk aan dat nationale maatregelen aansluiten bij de internationale consensus, zoals in de OESO. Daarnaast beoogt Nederland om het bindende rechtssysteem van de WTO zo goed mogelijk te benutten om niet-duurzame subsidies effectief te kunnen aanpakken.

Binnen Nederland zijn onlangs verschillende vergroeningsvoorstellen aangenomen (zie o.a. de nota Verkeersemmissies en Milieu). Er is aan de Tweede Kamer onlangs een rapportage uitgebracht over de vergroeningsvoorstellen. Een nationaal emissiesysteem voor NO_x is in ontwikkeling. Dit alles past in de ambitie om milieu in de prijzen te verankeren (actie 4.3.2). Ook zijn tijdens het voorzitterschap aanzetten gegeven om in Europees verband stappen te zetten op dit vlak (zie hoofdstuk 4.4).

De ontwikkeling van andere financiële instrumenten kent in Nederland echter nog weinig voortgang. De wens bijvoorbeeld om bestaande stimuleringsregelingen bij alle departementen toegankelijker te maken voor initiatieven op het terrein van duurzame ontwikkeling is nog steeds een niet vervulde wens, omdat alleen VROM hier invulling aan heeft willen geven (actie 4.3.5).

Illustratieprogramma's en nieuwe onderwerpen

In het nationale deel staan twintig programma's en projecten beschreven, die illustreren hoe de verschillende departementen bijdragen aan de ambities op het terrein van duurzame ontwikkeling. Het beeld voor wat betreft deze illustratieprogramma's en projecten is bemoedigend. Ze geven een goed voorbeeld van inspirerende, maar minder zichtbare activiteiten zoals hierboven bedoeld. Binnen deze illustratieprogramma's en projecten wordt door verschillende departementen samengewerkt, worden nieuwe werkvormen beproefd, worden nieuwe relaties tussen overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven opgezet en is er volop aandacht voor de wisselwerkingen tussen people, planet en profit. De meeste van deze projecten rapporteren de voortgang rechtstreeks aan de Tweede Kamer. In hoofdstuk 3.7 (Biodiversiteit in de Hoeksche Waard), 3.11 (Wegen naar de toekomst), 3.12 (Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling), 3.13 (Duurzame bedrijfsvoering) en bijlage 1 staat beknopt de stand van zaken beschreven.

Duurzame Daadkracht bevat ook een hoofdstuk waarin vooruitgekeken wordt naar onderwerpen die voor duurzame ontwikkeling van belang zijn, maar waarvoor nu nog geen concreet programma of beleid geformuleerd is. Van de hier benoemde acties zijn enkele voortvarend opgepakt, waaronder duurzame chemie (3.9). De overige acties moeten nog starten (zie bijlage 1).

3 Enkele activiteiten nader toegelicht

In het vorige hoofdstuk heeft het kabinet op hoofdlijnen geschetst hoe de voortgang van de acties uit Duurzame Daadkracht is. Dit hoofdstuk gaat uitgebreider in op een aantal activiteiten die in hoofdstuk 2 kort genoemd zijn.

3.1 Partnerschappen

Partnerschappen vullen de acties aan die landen overeen zijn gekomen ter uitvoering van het Johannesburg Plan of Implementation. In het kader van Duurzame Daadkracht werden 20 voorstellen voor partnerschappen opgevoerd. Het initiatief voor deze partnerschappen lag vooral bij multilaterale en internationale organisaties (b.v. EU, UNCTAD), met uitzondering van het partnerschap Market Access, dat mede door Nederland werd geïnitieerd en het partnerschap Clean Fuels and Vehicles, dat door de VS werd geïnitieerd. Een aantal partnerschappen heeft inmiddels tot resultaten geleid. Anderen komen langzaam op gang of zijn vertraagd. Dit heeft te maken met het multilaterale karakter, hetgeen afstemming van vele landen vergt (b.v. EUEI), de onduidelijke daadwerkelijke comittering van partners bij de start (b.v. bij LAND en SARD) en de kwaliteit van ingediende voorstellen (b.v. Clean Water for the Poor Initiative). De minister voor Ontwikkelingssamenwerking heeft na een interne beoordeling van de 20 partnerschappen besloten met 16 partnerschappen door te gaan. Een aantal van de afvallers is vanwege de relevantie voor ontwikkelingslanden voortgezet als programma of project. Dit geldt bijvoorbeeld voor de ondersteuning van capaciteitsopbouw bij het Biosafety Protocol (zie bijlage 2 voor het overzicht). De Tweede Kamer is hierover reeds geïnformeerd.

De 16 partnerschappen kunnen in twee vormen onderscheiden worden:

- Publiek-Private Partnerschappen (PPP), samenwerkingsverbanden met overheid, bedrijfsleven en veelal ngo's;
- Forum/Netwerk partnerschappen, namelijk netwerkorganisaties, multilaterale overlegplatformen, financieringsmechanismen of andere samenwerkingsvormen, die niet het karakter hebben van een PPP en dit ook niet zullen krijgen.

10

Mede gebaseerd op bovenstaande ervaringen is een 'Call for ideas' voor duurzame ontwikkeling uitgegaan, waarbij het bedrijfsleven werd uitgenodigd om ideeën voor Publiek-Private Partnerschappen in te dienen. Criteria hierbij waren o.a. dat het voorstel vernieuwend en additioneel moest zijn, dat het een samenwerking met meerdere partners betrof, dat de private sector minimaal 50% moest bijdragen en dat het initiatief diende bij te dragen aan armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.

Meer dan 400 ideeën werden ontvangen. Veel ideeën zijn afgewezen omdat financiering werd gezocht voor directe investering in een bedrijf. Gezien de gerichtheid op het bedrijfsleven en Afrika is het niet verwonderlijk dat veel ideeën gerelateerd waren aan het thema landbouw en bijvoorbeeld in veel mindere mate aan biodiversiteit. Bij de 'Call' kwam onder meer naar voren dat het in sommige plannen nog lastig is aan te geven waarom een activiteit zonder financiële steun van OS niet van de grond zou komen.

Van de ingediende ideeën zijn er 18 geselecteerd voor verdere consultatie, waarin bezien wordt of de indienende partijen daadwerkelijk kunnen voldoen aan de gestelde voorwaarden en of het partnerschap tot volledige ontwikkeling komt (bijlage 3). Verwacht wordt dat begin 2005 minimaal 5 partnerschappen in uitvoering zullen zijn. Op basis van de opgedane ervaringen zal worden besloten hoe verder zal worden gegaan met Publiek-Private Partnerschappen voor duurzame ontwikkeling.

3.2 Instituties

Eind 2003 is tijdens de General Assembly een resolutie aangenomen om de interactie en samenhang te verbeteren tussen allerlei VN-toppen, waaronder de Millennium Summit, Financing for Development en de World Summit on Sustainable Development. Deze resolutie is een belangrijke stap vooruit, aangezien hierdoor een stap is gezet binnen de VN om ontwikkeling, sociale kwesties, duurzaamheidsvraagstukken, milieu en financieringskwesties niet meer separaat te behandelen, maar te zoeken naar onderlinge versterking.

Uitkomsten CSD12

De Nederlandse delegatie heeft zich in 2003, tijdens de elfde vergadering van de Commission on Sustainable Development (CSD11), samen met een groot aantal andere delegaties, met succes ingezet voor het maken van zo concreet mogelijke afspraken over de CSD-agenda tot en met 2015. Voortaan zullen thematisch geclusterde onderwerpen centraal staan in tweejaarlijkse cycli. Hierbij wordt het eerste jaar bestemd voor evaluatie van de tot dan toe bereikte resultaten ('review'), alsmede de identificatie van de ondervonden knelpunten bij de implementatie van het Johannesburg Plan of Implementation (JPOI) en het behalen van de Millennium Development Goals (MDG's, zie bijlage 4). Het tweede jaar wordt gebruikt voor het opstellen van beleidsaanbevelingen ('policy'). Daarnaast komen dwarsdoorsnijdende thema's aan bod: armoedebestrijding, duurzame consumptie en productie, de bescherming en behoud van de natuurlijke hulpbronnen, globalisering, gezondheid, de kleine eilandstaten, Afrika, financiële middelen, gender, ontwikkeling en het institutioneel kader.

11

CSD12 (april 2004) was de eerste zitting in het nieuwe werkprogramma van de CSD met als thema's water, sanitatie en menselijke nederzettingen. CSD12 is door alle deelnemers, inclusief Nederland, ervaren als een groot succes. Het feit dat er niet onderhandeld werd maakte een open uitwisseling van informatie tussen alle aanwezige partijen mogelijk. Op basis van deze informatie zijn uiteindelijk een aantal belangrijke knelpunten geïdentificeerd op het gebied van capaciteitsopbouw, financiering en goed bestuur. Bovendien werd het belang benadrukt van een betere samenwerking tussen de verschillende VN-organisaties en de Internationale Financiële Instellingen (IFI's). Nederland heeft zich hiervoor tijdens CSD12 hard gemaakt.

Op het gebied van capaciteitsopbouw werd geconstateerd dat er een groot gat bestaat tussen de behoefte van landen aan capaciteitsopbouw en hetgeen er gerealiseerd wordt. Daarbij worden vaak de ervaringen op lokaal niveau over het hoofd gezien. Op het gebied van finan-

ciering werd als één van de knelpunten aangegeven dat het overhevelen van verantwoordelijkheden naar regionale of lokale autoriteiten vaak niet gepaard gaat met het overhevelen van de benodigde financiële middelen. Op het gebied van goed bestuur werd het gebrek daaraan op zowel nationaal als lokaal niveau ervaren als een belangrijk knelpunt. Het gebrek aan participatie van alle bevolkingsgroepen en speciaal van vrouwen werd in het bijzonder aangehaald. Tijdens CSD13 (april 2005) zullen afspraken over concrete oplossingen voor de geïdentificeerde knelpunten op het gebied van water, sanitatie en menselijke nederzettingen gemaakt moeten worden.

In 2005 vindt een grote internationale bijeenkomst ('Major Event') plaats waar de voortgang betreft de MDG's zal worden gepresenteerd. Vanuit het oogpunt van duurzame ontwikkeling is dit een belangrijke gebeurtenis. De acht MDG's en hun specifieke doelen hebben veel onderlinge verbanden. Duurzame ontwikkeling is een essentiële voorwaarde om de MDG's te realiseren.

3.3 Water

Op de internationale ontwikkelingsagenda heeft het thema water niet alleen vorm gekregen als WEHAB thema (door de WSSD), maar ook door de CSD12 en -13 conferenties, die ook in het teken van water staan. Naast de 'reguliere' investeringen in drinkwater (incl. sanitatie) en waterbeheer via de Nederlandse ambassades, de Internationale Financiële Instellingen (Wereldbank en de regionale ontwikkelingsbanken) en VN-organisaties, is er sinds de WSSD goede voortgang gemaakt in het opzetten van partnerschappen op watergebied. Deze partnerschappen zijn een essentieel middel om Millennium Development Goal 7 (zie bijlage 4) te halen.

EU Water Initiative 'Water for Life' (EUWI)

Dit partnerschap is een van de twee partnerschappen die de EU in Johannesburg met veel nadruk gepresenteerd heeft. Het partnerschap staat onder coördinatie van de Europese Commissie. In dit kader zijn diverse werkgroepen actief, waarin beleidsafstemming plaatsvindt. Nederland participeert in de werkgroepen voor Afrika (resp. water en sanitatie en integraal waterbeheer) en in de werkgroep 'Financing' waarin financiële instrumenten worden ontwikkeld. Daarnaast neemt Nederland deel aan de 'Multistakeholder' bijeenkomsten waaraan ook ngo's en bedrijfsleven deelnemen en waarin wordt geadviseerd over de voortgang van het EUWI.

Eerder dit jaar heeft de EC een Water Facility in het leven geroepen (EUWF = EU Water Facility) met een voorlopig budget van 250 miljoen euro, bestemd voor waterprogramma's in ACP-landen. Over besteding van dit budget vindt in de werkgroepen overleg plaats, terwijl de werkgroepen in contact staan met organisaties uit OS landen. Voor Afrika is dat de 'African Ministerial Council of Water' (AMCOW).

Diverse programma's voor water, sanitatie en regionaal stroomgebiedbeheer in (met name) Afrika zijn thans in ontwikkeling. Ook vindt beleidsafstemming plaats over bijdragen voor de totstandkoming van nationale waterbeheerplannen via het Global Water Partnership. Te

zijn tijd komt financiering hiervoor uit de EUWF en (eventueel) uit bilaterale bijdragen van lidstaten (zie ook GWP hieronder). Nederland participeert in de adviesgroep van het EUWF, die oordeelt over de voorstellen. Tevens is Nederland vanaf november 2004 voorzitter van de water- en sanitatiewerkgroep.

Clean Water for the Poor

Dit partnerschap bestaat uit drie projecten: een Urban Water Initiative, een West Africa Water Initiative (WAWI) en een Clean Water Investment Initiative, en wordt gecoördineerd door de VS (USAID). Nederland is in overleg met USAID over een bijdrage aan het WAWI. Doel hiervan is, heel concreet, een goede voorziening in drinkwater en sanitatie in de context van armoedebestrijding in Mali, Niger en Ghana. Daar moeten in 2008 een half miljoen mensen van drinkwater en sanitatie zijn voorzien. Bij dit partnerschap is een beperkt aantal bedrijven en ngo's betrokken, alsmede UNICEF.

Uit verschillende bronnen, publiek (USAID) en privaat (Hilton Foundation en World Vision) is inmiddels al 34 miljoen US\$ beschikbaar gesteld. In eerste instantie is een Nederlandse bijdrage als negatief beoordeeld, maar onderhandelingen met USAID over aanpassingen van het voorstel zijn nog gaande.

Global Water Partnership (GWP)

Dit reeds vóór Johannesburg bestaande partnerschap richt zich op een gecoördineerde ontwikkeling en beheer van water en gerelateerde hulpbronnen (Integrated Water Resource Management). Er zijn reeds veel overheden, internationale organisaties, bedrijven en ngo's bij het GWP betrokken. Het GWP heeft regionale netwerken opgezet voor waterbeheer over de hele wereld.

Nederland geeft jaarlijks een kernbijdrage van 0,9 miljoen euro. Daarnaast is nu een voorstel in behandeling om via het GWP bij te dragen aan nationale waterbeheersplannen (één van de WSSD targets). Via netwerken en partnerorganisaties in met name Afrika is het GWP trekker van een initiatief om in diverse landen de totstandkoming van Integrated Water Resource Management Plannen te faciliteren. Verscheidene donoren dragen reeds aan dit initiatief bij.

13

Africa Water Facility (AWF)

Doel van dit partnerschap is om door instelling van een financieel mechanisme belemmeringen weg te nemen voor de mobilisatie van kapitaal ter ontwikkeling van de watersector. Het partnerschap wordt gecoördineerd door de African Development Bank (AfDB) en is aan NEPAD gelieerd. Het Afrikaans ownership komt tot uiting via de inbreng van de African Ministerial Council of Water (AMCOW), waarin alle Afrikaanse water ministers zijn vertegenwoordigd. Sinds 1 juli van dit jaar is de AWF operationeel en functioneert thans met een bijdrage van Canada. Andere donoren waaronder de Europese Commissie, Duitsland en Engeland overwegen nog een bijdrage. Nederland zal binnenkort besluiten over de concretisering van de Nederlandse participatie in het AWF en daarmee een claim leggen op een zetel in het recent opgerichte bestuursorgaan.

Bij bovengenoemde partnerschappen zijn diverse stakeholders op verschillende niveaus betrokken. Het opzetten vergt dus grote zorgvuldigheid en veel tijd. Een punt van aandacht is dat Nederland weliswaar actief participeert, maar qua financiële bijdragen achterloopt bij een aantal andere donoren, zoals USA en Canada. Het is wel de bedoeling dat Nederland binnenkort besluiten neemt over financiële bijdragen aan een aantal van de hieronder genoemde partnerschappen.

3.4 Energie

Nu ook Rusland het Kyoto-protocol heeft goedgekeurd zal het daadwerkelijk in werking treden, waardoor de geïndustrialiseerde landen (behalve de Verenigde Staten) hun broeikasgasemissies tussen 2008 en 2012 zullen beperken. Momenteel wordt in de EU al nagedacht over vervolgstappen na het Kyoto-protocol, waarbij gekeken wordt naar mogelijkheden om naast de Verenigde Staten ook ontwikkelingslanden meer te betrekken. Naast afspraken op het gebied van klimaat zelf zal ook gekeken moeten worden vanuit de prioriteiten van ontwikkelingslanden op het terrein van energievoorziening, landgebruik (zoals ontbossing en voedselzekerheid), waterbeschikbaarheid, luchtverontreiniging, stedelijke ontwikkeling, transport en industriële ontwikkeling. Allemaal terreinen die een bijdrage aan het oplossen van het klimaatprobleem kunnen leveren.

De conferentie Energy For Development die minister Van Ardenne en staatssecretaris Van Geel eind 2004 organiseren, in samenwerking met de Wereldbank, UNDP en de World Business Council for Sustainable Development, kan aan deze beleidsintegratie een bijdrage leveren. Deze conferentie richt zich op energie voor armoedebestrijding, energie voor economische ontwikkeling en het raakvlak milieu en energie. Doel van deze conferentie is er voor te zorgen dat ontwikkelingslanden de mogelijkheid krijgen om economisch te groeien op een duurzame manier. Hiervoor zijn veel investeringen nodig, zowel van de overheden in die landen zelf en van lokale financiers, als van internationale donoren en bedrijfsleven. Uit deze conferentie zullen aanbevelingen komen, die ook benut zullen worden als inbreng voor de herziening van de MDG's, waar energie meer aandacht dient te krijgen. Ze zullen ook gebruikt worden bij de volgende CSD14/15-cyclus, waar energie, industriële ontwikkeling en klimaat/atmosfeer centraal staan.

14

EU Energy Initiative for Poverty Eradication and Sustainable Development (EUEI)

Zes lidstaten binnen het EUEI, waaronder Nederland, zijn overeengekomen een Partnership Dialogue Facility (PDF) op te zetten. De PDF beoogt ontwikkelingslanden te helpen bij het formuleren van een energie- en armoedebelid binnen landenspecifieke strategische plannen. Deze plannen zijn instrumenteel bij het in aanmerking komen voor ondersteuning uit het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF). De Europese Commissie komt waarschijnlijk nog dit jaar met een voorstel om een gedeelte van een voorwaardelijke miljard euro uit het EOF - namelijk 250 miljoen euro - te reserveren voor energie. Zes EU-lidstaten hebben totaal 4,15 miljoen euro voor de PDF toegezegd. Nederland heeft zich gecommitteerd voor 0,9 miljoen euro in 2004 en 1 miljoen euro in 2005. Nederland heeft een leidende rol gespeeld in het

mobiliseren van lidstaten. Het dagelijks management van de PDF is - onder auspiciën van EUEI - in handen van de Duitse Ontwikkelingssamenwerking.

De PDF is de meest efficiënte maar tevens een omslachtige manier om middelen uit het EOF aan te wenden. Deze Europese realiteit is (helaas) een gegeven. Bovendien nemen nog niet alle Europese lidstaten deel aan de PDF. Dit betekent dat het Europese draagvlak voor de faciliteit nog vergroot kan worden. Tenslotte ontbreekt de private sector nog in de PDF. In de uitvoeringsfase zal de private sector wel betrokken zijn.

Global Village Energy Partnership (GVEP)

Het GVEP stelt zich tot doel bij te dragen aan armoedebestrijding door bevordering van de toegang tot moderne energie. In bijna 20 landen is met partners overleg gevoerd over de prioriteiten in de energiesector t.a.v. publiek-private samenwerking. In drie landen (Zambia, Ghana, Guatemala) wordt nu concreet gewerkt aan een uitvoeringsplan. Het is de verwachting dat dit jaar en komend jaar andere landen volgen. Bij GVEP hebben zich nu 428 partnerorganisaties aangesloten en 1015 personen. GVEP is in korte tijd een begrip geworden. Er worden concrete acties verwacht. Het kleine secretariaat werkt katalytisch en maakt voor de uitvoering gebruik van deelnemende partners. Het komende jaar zal blijken of daadwerkelijk in een aantal landen concrete initiatieven van de grond komen.

Samenwerkingsverbanden tussen publieke en private partijen zullen ontwikkeld gaan worden. De inspanningen om energie op de internationale agenda te houden, zullen worden voortgezet. Er moet meer geld komen.

Energizing Development, a Dutch German partnership on energy

Nederland heeft mede naar aanleiding van de WSSD het doel gesteld om in 2015 10 miljoen mensen te voorzien van moderne energiediensten. Dit doel zal met diverse partners behaald worden, waaronder met het Duitse agentschap voor ontwikkelingssamenwerking. Met het Nederlands-Duitse energiepartnerschap Energizing Development krijgen 5 miljoen energiearmen in de Nederlandse partnerlanden moderne en duurzame (betaalbare en bij voorkeur milieuvriendelijke) energie. De geografische focus ligt op Afrika. Maar ook in Azië en Latijns-Amerika krijgt de samenwerking gestalte. Belangrijke voorwaarden zijn het behalen van concrete targets en de duurzaamheid van de activiteiten (mensen moeten over een aantal jaren ook nog toegang tot betaalbare energie hebben).

15

3.5 Gezondheid

Bestaande Nederlandse prioriteiten als HIV/aids, malaria, tuberculose, reproductieve gezondheidszorg, verbeterde eerstelijns gezondheidssystemen zijn bevestigd tijdens de top in Johannesburg. Toegevoegd is extra aandacht voor vaccinontwikkeling en milieu en gezondheid. Partnerschappen zijn geaccepteerd als instrument om additionele doelen te behalen. Een partnerschap op het gebied van klinische interventies tegen armoede-gerela-

teerde ziektes is dan ook in uitvoering. Op het gebied van milieu en gezondheid wordt ingezet op water en sanitatie, indoor luchtvervuiling en voorkómen van ongevallen.

Partnerschap voor klinische interventies tegen armoede-gerelateerde ziektes

Het 'Netherlands-African Partnership for Capacity Development and Clinical Interventions against Poverty-Related Diseases' (NACCAP) maakt deel uit van het 'European Developing Countries Clinical Trial Partnership' (EDCTP). Aan dit partnerschap nemen overheidsinstellingen, internationale organisaties, bedrijfsleven en ngo's deel. NACCAP heeft als doel het versnellen van de ontwikkeling van nieuwe klinische interventies tegen HIV/Aids, malaria en tuberculose in Sub-Sahara Afrika, met name door het versterken van de lokale capaciteit voor onderzoek en het klinisch testen.

In 2004 is de organisatiestructuur van het NACCAP opgezet. Daarvoor zijn groeperingen betrokken met vertegenwoordigers van EDCTP, het bedrijfsleven en deskundigen op het gebied van capaciteitsopbouw uit Nederland en Afrika. Het secretariaat is ondergebracht bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) in Den Haag. Na consultaties met stakeholders in Afrika, is in september 2004 een 'call voor projecten' uitgegaan, die begin 2005 sluit. Op basis van de ingediende aanvragen zal een selectie plaatsvinden van projecten waar klinische testen en de vereiste capaciteitsopbouw zal plaatsvinden.

Doel is ook om overheidsfondsen als hefboom voor private-sectorfondsen in te zetten. Hoewel het partnerschap publieke en private partners heeft, rusten de financiële verantwoordelijkheden vooral bij de overheid. Het bedrijfsleven neemt wel deel aan de stuurgroep (Glaxo-Smith-Kline), maar zal pas instappen wanneer het vooronderzoek gereed is en er commerciële mogelijkheden lijken te zijn. Verwacht wordt in 2005 de geplande drie miljoen euro uit te geven; van de kant van de private sector is een additionele bijdrage van één miljoen euro voorzien.

16

Partnership for Clean Fuels and Vehicles

Het doel van dit partnerschap is het verbeteren van de luchtkwaliteit en vermindering van de gezondheidsschade door het uitfasen van lood en reductie van zwavel in brandstoffen en de ontwikkeling en de aanvaarding van schone brandstofnormen en voertuigeisen. Het is een breed gedragen partnerschap, hetgeen geïllustreerd wordt door het grote aantal deelnemers uit het bedrijfsleven, het grote aantal betrokken ngo's en het grote aantal landen dat er bij aangesloten is. Het is één van de partnerschappen waar het bedrijfsleven en ngo's naast capaciteit ook zelfstandig middelen inbrengen.

In november 2003 heeft in Nederland bij het Ministerie van VROM de tweede wereldwijde bijeenkomst plaatsgevonden van het partnerschap, waarbij:

- governance rules zijn afgesproken;
- rapportages over verlaging van het zwavelgehalte, uitfasering van lood en de gevolgen voor de kleppen in auto's zijn toegelicht;

- afspraken zijn gemaakt om regionale bijeenkomsten te organiseren over uitfasering van lood en verlaging van zwavelgehalte; onder andere ook meer aandacht voor Midden- en Oost-Europa, waar momenteel nog weinig partners deelnemen.

Milieu- en energieministers uit Sub Sahara Afrika zijn in mei 2004 bijeengekomen in Nairobi om de voortgang te meten van de afspraken, die gemaakt zijn in Dakar in 2002 om in 2005 gelode benzine uit te faseren. De bijeenkomst was een succes. Landen in Sub Sahara Afrika boeken duidelijk voortgang met het opstellen van actieplannen, taskforces die het uitvoeren, overleggen met doelgroepen en het opstellen van publiciteitscampagnes. Mei 2004 was 50% van alle benzine in deze regio ongelood. Belangrijkste uitkomst was dat landen tevens RON91 als minimum standaard voor benzine kiezen, waardoor het gemakkelijker wordt om gelode benzine uit te faseren. In december 2005 zal in New Delhi de volgende wereldwijde bijeenkomst van het partnerschap voor Clean Fuels and Vehicles plaatsvinden.

VROM draagt in totaal 425.000 euro bij aan het partnerschap via UNEP, waarvan 250.000 euro bestemd is voor specifieke acties om ongelode benzine in Sub-Sahara in 2005 uit te faseren (125.000 euro in 2002, 200.000 in 2003 t.b.v. Sub-Sahara Afrika acties, 100.000 euro in 2004, waarvan 50.000 voor het partnerschap zelf en 50.000 voor acties in Sub Sahara Africa). Het bedrijfsleven draagt ongeveer 160.000 euro bij.

3.6 Landbouw

WSSD-partnership market access

Tijdens de top in Johannesburg zijn marktwerking en markttoegang voor landbouwproducten naar westerse markten aangewezen als belangrijke voorwaarden voor duurzame ontwikkeling. Nederland heeft publiek-private partnerschappen geïnitieerd met ontwikkelingslanden, ter verhoging van de markttoegang op het gebied van voedselveiligheid, milieu en veterinaire en fytosanitaire zaken. Hierin werken overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties samen en committeren zich aan een aantal ontwikkelingsdoelstellingen, om vanuit hun eigen rol gezamenlijk een bijdrage te kunnen leveren.

Deze initiatieven zijn zowel in het Actieprogramma duurzame ontwikkeling als in de Notitie Beleidscoherentie OS-Landbouw vastgelegd.

De EU stelt steeds vaker hogere eisen op het gebied van voedselveiligheid, waardoor markten teloorgaan of kansen als gevolg van meer markttoegang (WTO) onbenut blijven. Het WSSD partnerschap Markttoegang, waarin LNV en BZ/OS nauw samenwerken, stelt zich ten doel om markttoegang van landbouwproducten uit ontwikkelingslanden te verbeteren door capaciteitsopbouw op het gebied van voedselveiligheid, het milieu en veterinaire en fytosanitaire maatregelen. Het streeft er naar een voorbeeldwerking naar de EU tot stand te brengen. Bijdragen aan duurzaamheid en armoedebestrijding zijn belangrijke criteria. Uitgaande van een ketenbenadering kunnen activiteiten worden toegespitst op bepaalde knelpunten in de keten.

Met Indonesië en Maleisië werkt Nederland een trilateraal partnerschap uit voor de productgroepen garnalen, palmolie en tropische groenten en fruit. Voor dit partnerschap is na een periode van intensief overleg tussen overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties in zowel Nederland als de betrokken landen overeenstemming bereikt over actieplannen voor alle drie de productgroepen. De ervaring leert dat elk van de producten zijn specifieke problemen, netwerk en aanpak kent. Uitwisseling van informatie over wettelijke vereisten tussen en binnen landen blijkt voor alle producten een basis voor vergroting van markttoegang te zijn. De projecten hebben onder meer betrekking op integraal ketenmanagement en duurzame productie.

Voor garnalen wordt in Indonesië een secretariaat opgericht, van waaruit bewustwordingsactiviteiten gecoördineerd zullen worden op het gebied van voedselkwaliteit en duurzame productie. Bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en de overheden in de drie landen zetten zich actief in om van deze gezamenlijke aanpak een succes te maken. Het Nederlands bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties hebben zich gecommitteerd om met menskracht, fysieke ruimte en financiële middelen bij te dragen. Training, opleiding van laboratoriumpersoneel, informatieuitwisseling over wettelijke normen, samenwerking ten behoeve van transparante ketens en een project gericht op rehabilitatie van mangroves vormen onderdeel van het actieplan.

Ook voor palmolie is een actieplan tussen Indonesië, Maleisië en Nederland overeengekomen. Training van laboratoriumpersoneel en transparantie van de keten vormen ook hier onderdelen van het actieplan. Daarnaast is Nederland met Indonesië en Maleisië overeengekomen om de Round Table on Sustainable Palm Oil, een internationaal initiatief van bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, te erkennen en te ondersteunen. Het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties in Nederland volgen dit proces gezamenlijk actief. Het Nederlandse bedrijfsleven voert onderdelen van het actieplan uit in samenwerking met Indonesië en Maleisië.

18

Voor groenten en fruit hebben de activiteiten in het actieplan betrekking op informatieuitwisseling op het gebied van marktontwikkelingen, certificeringsschema's en wettelijke normen. Daarnaast vormt de post 'harvest handling' een bottleneck. Een belangrijk deel van het vinden van oplossingen hiervoor blijkt het uitwisselen te zijn van informatie over wettelijke voorschriften en over de eisen en wensen van de handel en industrie.

Nederland heeft met Vietnam een partnerschap voor de vissector. De samenwerking heeft geresulteerd in een workshop in juli 2004, waar een actieplan is vastgesteld. Ook hierin gaat de aandacht uit naar integraal ketenmanagement, de organisatie van kleine ondernemers in Vietnam, duurzame productie en uitwisseling van kennis en informatie. Zo is 'Tracking and Tracing' onderwerp van een cursusprogramma.

De samenwerking met de landen in Oost-Afrika (Oeganda, Tanzania, Zambia en Kenia) richt zich op het vergroten van markttoegang van groenten, fruit en bloemen. Het verbeteren van de fytosanitaire diensten vormt een speerpunt. Opleiding en training van personeel zijn belangrijke middelen hiervoor. Vervolgens zullen knelpunten in de gehele keten, zoals bijvoorbeeld logistiek, aandacht krijgen, in samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven. Voor de landen in Oost-Afrika gezamenlijk wordt onderzocht wat de strategische kansen zijn voor vergroting van markttoegang.

De partnerschappen voor markttoegang krijgen steeds meer aandacht en vormen zo een concreet voorbeeld van coherentie van beleid. De aanpak blijkt een stimulans te zijn voor samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties binnen en tussen de landen. Een voorbeeld is de FAO-WHO 'Workshop on Residues without ADI/MRL', (augustus 2004 in Bangkok), waar gesproken is over nultoleranties voor antibiotica en de gevolgen voor handel met ontwikkelingslanden. Dit kan op termijn leiden tot een oplossing van de problematiek rond nultoleranties en een verbetering van de handelsvoorwaarden voor ontwikkelingslanden.

LAND

De Land Alliances for National Development (LAND-partnerschap) is van start gegaan in Indonesië, Filipijnen, Zuid Afrika en Guatemala. Daarnaast hebben Bolivia, Burkina Faso en Niger en Uganda belangstelling getoond. Het partnerschap beoogt een participatieve dialoog over landrechten, een open en transparant beleidsproces, het vergroten van toegang tot land en uitwisseling van informatie en capaciteitsopbouw van stakeholders. De implementatie van het LAND-partnerschap richt zich tot nu toe op need assessment, netwerkopbouw, uitwisseling van informatie en onderzoek.

19

3.7 Biodiversiteit

Zowel binnen Nederland als in internationaal verband zijn duidelijke stappen gezet om het verlies aan biodiversiteit tegen te gaan. De aanpak van de Hoeksche Waard is een interessant project omdat daar bewust burgers ingeschakeld zijn. In het kader van het programma Burger & Milieu is in 2003 door VROM en de provincie Zuid-Holland een pilotproject gestart waarin burgers in de Hoeksche Waard werden uitgenodigd beleid en projecten te formuleren voor de biodiversiteit in de streek. Een project waarin de uitdaging om te komen tot burgerparticipatie werd gecombineerd met de uitdaging een abstract begrip als biodiversiteit te vertalen van ver-van-mijn-bed naar eigen-huis-en-tuin.

Het project, dat 11 oktober 2004 is afgesloten met een slotconferentie, is een succes geworden. Niet alleen zijn meer dan twintig projectideeën aangedragen door een groot aantal werkgroepen, ook is het huidige rijks- en provinciale beleid hier en daar sterk bekritiseerd en zijn inconsistenties benoemd.

Een aantal projecten is al in uitvoering genomen. Vanuit de landbouw is er bovendien het streven om te komen tot een visie 2015 'Duurzame landbouw in de Hoeksche Waard', waarin

ruim aandacht wordt besteed aan functionele aspecten van agrobiodiversiteit. Alterra heeft hiervoor in opdracht van VROM een schetsboek Groenblauwe dooradering voor de Hoeksche Waard opgesteld.

De provincie Zuid-Holland en het regionale samenwerkingsorgaan RIHW gaan nu op basis van de uitkomsten van de pilot werken aan een regionaal biodiversiteitsactieplan. VROM en de provincie overleggen momenteel met het IPO over een vervolg elders in het land.

Tijdens de WSSD is afgesproken dat het verlies aan biodiversiteit in 2010 tot staan moet worden gebracht. Nederland ziet hierin een centrale rol voor het biodiversiteitsverdrag en de daaraan gekoppelde werkprogramma's. Nederland levert in Europees kader een belangrijke bijdrage aan de verdere uitwerking van het verdrag waarbij de implementatie van het verdrag, het ontwikkelen van indicatoren voor het meten van de voortgang van de 2010 doelstelling en het belang van synergie met andere milieuverdragen (klimaat, woestijnvorming, wetlands en uitheemse diersoorten) centraal staan. Nederland was in 2004 wederom een van de belangrijkste donoren van biodiversiteitprogramma's in ontwikkelingslanden en in Oost- en Midden-Europa. Nederland heeft tevens bijgedragen aan capaciteitsopbouw op het gebied van biodiversiteit in ontwikkelingslanden die lid zijn van het Biosafety Protocol. Door middel van het project 'Enhancing the Biosafety Protocol' worden landen ondersteund bij de implementatie van dit protocol.

Ten aanzien van het duurzaam gebruik van biodiversiteit is in 2004 tijdens de zevende Conferentie van Partijen (COP7) bij het Verdrag inzake Biologische Biodiversiteit in Kuala Lumpur voortgang gemaakt. De met sterke Nederlandse inzet ontwikkelde richtlijnen voor het duurzaam gebruik van biodiversiteit (de Addis Abeba principes) zijn door de Convention on Biological Diversity (CBD) aanvaard. Nederland zal in 2005 werken aan het verder operationaliseren van deze richtlijnen naar de werkprogramma's voor de verschillende ecosystemen. Dit gebeurt via de financiering van drie regionale CBD bijeenkomsten.

20

Ten aanzien van de toegang tot genetische bronnen en de eerlijke verdeling van de opbrengsten, is er tijdens de COP7 een mandaat vastgelegd van een groep die zal starten met de onderhandelingen over een internationaal regime. De voor Nederland belangrijke aspecten zijn hierin vastgelegd en Nederland zal in 2005 een actieve rol in de onderhandelingen spelen. In 2004 vond de eerste conferentie van partijen van het Cartagena Protocol (Biosafety) plaats in Kuala Lumpur.

Op het gebied van indicatoren is er in 2004 voortgang geboekt doordat de COP7 een mede door het RIVM ontwikkelde kernset van indicatoren aanvaard heeft, waarmee de voortgang bij het realiseren van de CBD doelstellingen en de 2010 target kan worden bijgehouden. Nederland zal via het RIVM belangrijke impulsen aan de indicatoren en monitoring van de voortgang blijven geven.

De ecologische netwerken, een ander belangrijk Nederlands aandachtspunt, zijn sterker in de CBD verankerd doordat het CBD werkprogramma voor beschermde gebieden, van groot belang voor het behalen van de 2010 doelstelling, belangrijke verwijzingen naar de concepten van ecologische netwerken en een mondiaal ecologisch netwerk bevat. Daarmee is een belangrijke stap gezet in het realiseren van de Nederlandse ambitie om op termijn te komen tot een mondiale ecologische hoofdstructuur. Nederland zal in 2005 actief participeren in de werkgroepen die de werkprogramma's voor beschermde gebieden nader gaan uitwerken en zal tevens doorgaan met het ondersteunen van initiatieven, zoals de MesoAmerican Biological Corridor.

Duurzaam bosbeheer blijft voor Nederland een belangrijk onderwerp. Nederland stimuleert de samenwerking tussen verschillende verdragen, overlegorganen en internationale organisaties op het gebied van bossen, biodiversiteit en duurzame ontwikkeling. Ook speelt Nederland een belangrijke rol bij het FLEGT proces, dat tot doel heeft om illegaal hout van de Europese markt te weren. In dit kader heeft het Nederlandse kabinet besloten om in overheidsaansbestedingen in de toekomst waar mogelijk slechts duurzaam hout te gebruiken en waar nog niet mogelijk in ieder geval legaal hout. Nederland was in 2004 één van de grootste internationale donoren op bossengebied. In 2004 werd de Nederlandse bijdrage aan het Asia Forest Partnership concreet ingevuld.

UNECE - 'Pan European East-West Environmental Partnership for Sustainable Development'

Het partnerschap draagt bij aan de verbetering van de milieucondities en de implementatie van het Johannesburg Plan of Implementation in Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal Azië door versterking van de samenwerking van deze landen op het terrein van milieubescherming. Het ministerie van VROM heeft hier 1,9 miljoen euro aan bijgedragen.

21

Partnership Biotrade

Het BTFP (Biotrade Facilitation Programme, getrokken door UNCTAD) heeft als doel handel en investeringen te stimuleren in natuurlijke hulpbronnen om aan de drie doelstellingen van het CBD tegemoet te komen: behoud van biodiversiteit, duurzaam gebruik en eerlijke verdeling van de opbrengsten uit deze natuurlijke hulpbronnen.

Het BTFP gaat uit van een ketenaanpak, die de algemene coördinatie in de keten moet verbeteren. Het BTFP is een samenwerking tussen meerdere partners, die elk een toegevoegde waarde leveren in het productieproces van de biodiversiteitsproducten.

De ontwikkeling van de internationale handel in biodiversiteitsproducten heeft een positieve invloed op de armoedesituatie in de deelnemende landen. Enerzijds omdat de handel bijdraagt aan armoedebestrijding en anderzijds omdat daarbij de productiebasis in stand wordt gehouden en dus ook op langere termijn bij kan dragen aan economische ontwikkeling en milieubehoud.

Het BTFP is in juli 2003 gestart en ondersteunt projecten in Afrika (6 landen) en in Zuid-Amerika (6). Concreet zijn nu vier landenprogramma's volledig operationeel (inclusief deelname door ngo's, private en publieke sector) als gevolg waarvan biotrade een onderdeel is geworden van nationale ontwikkelings- en exportplannen. Er zijn drie duurzame gebruiksplannen en drie marktstudies klaar en er zijn 46 midden- en kleinbedrijven getraind, die ook hebben deelgenomen aan beurzen. Tevens is er op het terrein van natuurlijke ingrediënten voor cosmetica en pharmaceuticals een nauwe samenwerking met het Centrum voor Bevordering van Importen uit ontwikkelingslanden. Europese bedrijven (waaronder Nederlandse) waren betrokken bij een Business-to-Business seminar.

3.8 Handel en investeringen

De Ministeriële Conferentie in Cancún (september 2003) strandde op verzet van ontwikkelingslanden tegen de wijze waarop de voorgenomen handelsliberalisatie zou worden gerealiseerd. Daarbij bleek men niet bereid om over investeringen afspraken te maken tijdens de lopende WTO-onderhandelingen. Na een periode van herbezinning door alle partijen op belangen en inzet werd in augustus 2004 overeenstemming bereikt over een raamwerk voor de voortzetting van de onderhandelingen in de WTO. Voor meer informatie zie www.wto.ez.nl.

De OESO besloot na het echec van Cancún om zich nadrukkelijker te richten op de ondersteuning van het proces van de WTO-onderhandelingen door toesnijding van haar onderzoek op ontwikkelingslanden. Herbezinning op hoe handel precies bijdraagt aan ontwikkeling is nu een rode draad door de werkagenda van de OESO: erosie van handelspreferenties, regionale en bilaterale vrijhandelsakkoorden, beleidscoherentie.

Een belangrijk nieuw initiatief waarmee de OESO uitvoering geeft aan de afspraken van de conferentie van Monterrey (Financing for Development) is het Policy Framework for Investment (PFI). Doel van dit project is de totstandkoming van een operationele, praktische gids met 'good practices' voor beleidsmakers in ontwikkelingslanden. Door uitwisseling van ervaringen van ontwikkelings- en OESO-landen, Wereldbank, UNCTAD, bedrijfsleven en andere experts wordt geprobeerd een multilateraal kader voor investeringsbeleid te creëren waar afspraken daarover in de OESO of WTO tot dusver niet haalbaar bleken. Doel van het PFI is om ontwikkelingslanden te helpen bij het creëren van een economisch klimaat dat aantrekkelijk is voor buitenlandse investeringen.

22

Bevordering van duurzame ontwikkeling binnen de OESO

Tijdens de OESO Ministeriële Conferentie op 13 mei 2004 werd bevestigd dat gehecht wordt aan voortzetting van het werk aan duurzame ontwikkeling binnen de OESO. Men verwelkomde de resultaten van de horizontale samenwerking sinds 2001 binnen de OESO voor dit doel. De ministers concludeerden dat dit resultaat onder meer laat zien dat overheden door een groter gebruik van kostenefficiënte instrumenten in veel landen dezelfde resultaten met betrekking tot de bescherming van het milieu kunnen bereiken tegen aanzienlijk lagere

kosten. Aan de andere kant hadden meer ambitieuze milieudoelen kunnen worden bereikt tegen geen of weinig additionele kosten. Deze potentiële baat is niet geheel benut, mede door het ontbreken van integratie van milieu- en economische overwegingen in de beleidsvorming. Om overheden hierbij behulpzaam te zijn besteedt het OESO-secretariaat sinds eind 2002 speciale aandacht aan kwesties van duurzame ontwikkeling tijdens de economische landenexamens. De resultaten hiervan zijn onderwerp van peer review tussen OESO-landen. Begin 2004 heeft het OESO-secretariaat ook een synthesesdocument van dit speciale onderdeel van de landenexamens gepubliceerd. Nederland heeft bij de opzet van haar eigen landenexamen begin 2004 ingestemd met verdergaand onderzoek van een aantal specifieke onderwerpen op het terrein van duurzame ontwikkeling. In bijlage 5 is een box opgenomen met concrete aanbevelingen die de OESO aan Nederland heeft gedaan om te verzekeren dat het doel van duurzame ontwikkeling op een meer kostenefficiënte manier wordt bereikt. Sinds september 2004 buigt een nieuw ingestelde expertgroep in de OESO zich over de vraag hoe het politieke draagvlak voor de reductie van milieuonvriendelijke subsidies kan worden verbreed. De uitbanning van deze subsidies blijkt als doel makkelijker algemeen onderschreven dan direct uitvoerbaar. Internationale samenwerking is hiervoor essentieel. De OESO onderzoekt daarom nu in hoeverre gebleken definitie- en gegevensproblemen oplosbaar zijn en de noodzakelijke transparantie kan worden bereikt over bestaande subsidieverlening. Nederland staat ondertussen een pragmatische benadering voor waarbij de bestaande bindende WTO-subsidieregels zo goed mogelijk worden benut voor indamming van milieuonvriendelijke subsidies. Andersom kan de OESO de WTO behulpzaam zijn door de nodige analytische onderbouwing en betrouwbare gegevens aan te leveren over subsidies die zowel milieuonvriendelijk als handelsversturend zijn.

3.9 Duurzaam produceren en consumeren

23

Ter uitvoering van hoofdstuk 3 van het Johannesburg Plan of Implementation (JpOI) zijn door UNEP diverse activiteiten gestart. UNEP treedt op als eerstverantwoordelijke voor de ontwikkeling van een ro-jaren raamwerkprogramma voor Duurzaam Produceren en Consumeren (DuProCo), in samenwerking met United Nations Industrial Development Organisation (UNIDO), ILO en UNESCO.

In juni 2003 vond in Marrakesh de eerste mondiale bijeenkomst plaats ter voorbereiding van het Raamwerkprogramma. Deze voorbereiding heet sindsdien het 'Marrakesh proces'. Aandachtspunten zijn: verantwoordelijkheid van producenten, eco-labeling, financiële stimuli, het stimuleren van initiatieven van bedrijven, het bevorderen van groene investeringen, en financiële aspecten zoals milieu in de prijzen.

UNEP heeft inmiddels regionale bijeenkomsten gehouden in Azië, Latijns-Amerika en Afrika. Duidelijk werd dat in veel ontwikkelingslanden aandacht voor duurzame consumptie en productie noodzakelijk is. Marrakesh+2 wordt voorbereid door UNEP en UN-Department of Economic and Social Affairs (UNDESA, september 2005, Costa Rica).

Naast deze activiteiten heeft UNEP ook gekozen voor het vormen van een partnerschap 'Expert Support to UNEP's contribution to a framework on sustainable consumption and

production'. Het partnerschap streeft naar het verbeteren van de vaardigheden van ngo's op het terrein van duurzaam produceren en consumeren. Vanuit VROM is hieraan 200.000 euro bijgedragen. Eind november heeft in België (Oostende) de Europese bijeenkomst plaatsgevonden. Speciale aandachtspunten waren hierbij de samenwerking met 'stakeholders' en de rol van bedrijven.

Ter uitvoering van dit Marrakesh proces is ook de Europese Commissie (vooral DG-milieu) eind 2003 een overlegreeks gestart met de EU-lidstaten over de EU-rol en -strategie. De Commissie zal eind 2004 een inventarisatie afronden van EU-acties, -instrumenten en 'best practice examples from EU-member states'. Een gerichte aanpak door de EU moet nog worden geformuleerd. De tweede bijeenkomst in het kader van het Marrakesh proces staat gepland voor september 2005 in Costa Rica.

Het gaat hier om een veelomvattend mondiaal proces met vele facetten (de drie pijlers van duurzame ontwikkeling, zowel in ontwikkelingslanden als elders) en vele belanghebbenden (producenten, handelaren, consumenten, financiële wereld, ngo's op diverse gebieden). Het bevorderen van activiteiten en programma's gericht op duurzaam produceren en consumeren is al vastgelegd in het programma ter uitvoering van de mondiale conferentie van Rio de Janeiro (1992). Het voordeel van de afspraken van Johannesburg (Rio+10) is dat er nu een duidelijk stramien met prioriteiten tot stand moet komen. Hieraan wordt nu steeds intensiever gewerkt, zij het dat er nog niet snel resultaten zijn geboekt. Dit ligt niet eens zozeer aan de moeizame en tijdrovende discussie tussen de diverse belanghebbenden. Het ligt eerder aan de tijd die binnen de internationale organisaties wordt uitgetrokken voor het terugblikken op de probleemstelling en voor het andermaal bediscussiëren van strategieën en het pogen te verbinden van strategieën. Er is ook onduidelijkheid over welke aspecten tot de taken van de overheid behoren en welke tot die van het bedrijfsleven. Werkelijk overleg met het bedrijfsleven komt nu pas op gang.

24

In mondiaal en EU-kader zou Nederland bij voorkeur inzetten op de prioriteiten:

1. bevordering van maatschappelijk verantwoord ondernemen;
2. transparantie bij duurzaam produceren en consumeren in het algemeen en bij ketenbeheer in het bijzonder;
3. gerichte informatie aan consumenten;
4. financiële aspecten als: milieu in de prijzen, vergroening van belastingen, bevorderen van investeringen in duurzame ontwikkeling.

In Nederland gebeurt ook veel op het terrein van duurzame productie en consumptie. Zo is op 24 november 2004 het Kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen Nederland gelanceerd. Het Kenniscentrum wordt een reservoir van kennis en ervaring op het gebied van MVO. Het centrum zal een stimulerende rol vervullen voor alle betrokken partijen. Zie voor verdere specifieke activiteiten op het terrein van MVO actie 2.5, 5.4.1 en 5.4.12 uit bijlage 1. Het Kenniscentrum is gehuisvest bij SenterNovem, waar ook het Competentiecentrum transitie (CCT) een plek zal krijgen (zie 3.10).

VROM heeft samen met EZ, LNV, V&W en OS een koplopersloket opgericht. Bij dit loket

kunnen koplopers belemmeringen melden, die ze ten gevolge van regelgeving ondervinden bij innoveren en bij het toepassen van duurzame chemie (zie ook 3.10).

Het transitieproject duurzame chemie is eveneens een recente activiteit. De chemie is een belangrijke industriële sector met grote economische, sociale en ecologische impact. Het doel van het duurzame chemie transitieproject is om de ontwikkeling van de chemie naar een hogere graad van duurzaamheid te begeleiden, zowel qua inhoud als qua proces. De verkennende fase van het project, dat een alliantie is van VROM en EZ, wordt binnenkort afgesloten. Op basis van de eindresultaten zal worden besloten of er voldoende aanknopingspunten zijn om door te gaan met deze transitie. Belangrijk bij deze afweging is dat er sprake is van voldoende draagvlak om met alle relevante partijen (bedrijven, ngo's, afnemers, gebruikers, kennisinstellingen, enz.), (maatschappelijke) problemen met een transitieproces aan te pakken en daarmee gezamenlijk nieuwe kansen te creëren. Bij de afweging is tevens van belang dat er sprake is van toegevoegde waarde ten opzichte van reeds lopende beleidsinitiatieven en dat, waar relevant, synergie met reeds lopende initiatieven zoals de energietransitie wordt gezocht.

Na afronding van deze verkennende fase zal, indien er inderdaad voldoende draagvlak is, een aantal projecten worden geselecteerd, die met behoud van de lange termijn doelstelling ook op korte termijn kunnen bijdragen aan milieu en economie. Voor die projecten zullen in overleg met alle betrokkenen transitiepaden worden ontwikkeld. Het gebruik van ethanol als flexibele basisgrondstof is daarbij slechts één van de vele opties.

3.10 Departementen werken aan duurzame ontwikkeling

Werken aan duurzaamheid bij LNV: een voorbeeld

Het doel van het programma werken aan duurzaamheid is de verkokerde wijze van beleidsvorming te overstijgen en te werken aan een integrale benadering.

Wil duurzame ontwikkeling een plek krijgen binnen het beleidsproces dan moet je zelf ervaren wat het kan betekenen. Met dit uitgangspunt heeft LNV onder andere een methode ontwikkeld die de beleidsmedewerker de kans geeft een andere (duurzame?) bril op te zetten, waarbij de zaken op scherp gesteld worden. De methode wordt aangereikt in de vorm van een workshop. Doel van de workshop is het inspireren van beleidsmakers om duurzame ontwikkeling expliciet toe te passen bij het maken van keuzes.

Door het bewust in de volle breedte doorleven wat de gevolgen zijn van een beleidskeuze krijgt de beleidsmedewerker grip op het begrip duurzame ontwikkeling. Een duurzame afweging wordt dan vanzelfsprekend onderdeel van het beleidsproces:

- aannames worden expliciet en bespreekbaar gemaakt;
- negatieve gevolgen van de ene dimensie op de andere komen in beeld;
- er is kans op synergie (win-win) tussen de dimensies en tussen beleidsdossiers.

Duurzame ontwikkeling wordt hiermee handzaam en beter toepasbaar voor de individuele beleidsmaker, spaart uiteindelijk tijd en verbetert de kwaliteit van het beleidsproces.

	People	Planet	Profit
Hier en nu	+ Recreatie dicht bij huis	+ Investering in natuur – Hogere druk ecologie	+ Goed vestigingsklimaat ondernemer – Minder werk touroperators, reisbureaus
Later	+ Leefbaar platteland	+ Positief voor klimaat, want < CO ₂ - uitstoot	
Elders	– Minder toerisme meer armoede? + Verminderde druk cultuur	+ Lagere druk natuur – Minder investeringen natuur	– Minder werk

Ministerie LNV, GRP (bewerkte versie)

Fictief voorbeeld ingevulde 3 x 3 matrix met als beleidsoptie: het stimuleren van binnenlands toerisme. Eén vakje van deze matrix wordt ook wel een dimensie genoemd.

Werken aan duurzaamheid bij EZ: Video en DVD

Bij EZ zijn achter elkaar de projecten Visie Duurzame Ontwikkeling en Doorstart Visie Duurzame ontwikkeling (Video en DVD) gedaan om inzicht te krijgen hoe duurzaamheid binnen EZ het beste vormgegeven kan worden. Tijdens deze projecten is gekeken welke activiteiten er intern EZ ondernomen zouden kunnen worden om duurzaamheid een beter onderdeel te maken van de eigen beleidsvoering en dit ook extern te communiceren.

Tijdens de projecten is gewerkt met intervisiebijeenkomsten, zijn dossiers op mogelijkheden voor duurzaamheid bekeken, is er veel met de medewerkers gecommuniceerd, is er een prijsvraag gehouden voor de meest duurzame nota, op 4 oktober jongstleden door de minister uitgereikt, en zijn een aantal instrumenten ontwikkeld om duurzaamheid in de beleidsvoering te integreren.

Belangrijkste leerpunt in het traject is geweest dat duurzaamheid iets is wat je er niet even bij doet. Het vergt meer dan een workshop, intervisiesessie of een instrument als de duurzaamheidsladder om beleidsmensen er echt goed mee aan de slag te laten gaan. Wil duurzaamheid een echt integraal thema worden binnen de beleidsvoering, dan zal er constant op alle mogelijke fronten aandacht aan besteed moeten worden.

Om hierin te voorzien is gekozen voor een 5-tal sporen om duurzaamheid binnen EZ te verankeren:

- Er komt een EZ breed duurzaamheidsberaad dat de grotere nota's op duurzaamheid zal toetsen en regelmatig specifieke dossiers onder de loep zal nemen.
- Er komt een duurzaamheidscoördinator binnen EZ die enerzijds het duurzaamheidsberaad op zal zetten en anderzijds de andere sporen in de gaten zal houden, nieuwe activiteiten op zal zetten en intern en extern aanspreekpunt zal zijn.
- Er komt in 2005 een EZ duurzaam jaarverslag.
- Voor de beleidsmedewerkers is er de duurzaamheidsladder. Deze ladder is bedoeld als lei-

draad voor het denken en handelen van EZ-medewerkers dat bijdraagt aan een duurzame ontwikkeling. Ook geeft deze een opsomming van oplossingsrichtingen die de voorkeur genieten van EZ. De ladder is niet bedoeld als een decreet of blauwdruk, maar als een checklist of keuzemenu. De ladder is in diverse workshops uitgetest en nu via de website beschikbaar. Binnenkort wordt er ook in diverse opleidingen aandacht besteed aan duurzaamheid. Er wordt bij EZ aan gewerkt om duurzaamheid als integraal onderdeel mee te nemen in de opleidingen. Zo worden er voor het introductiespel vragen ontwikkeld op het gebied van duurzaamheid. Zowel het spel als de bijbehorende vragen zijn nog in ontwikkeling.

- Voor de externe communicatie is er een *duurzaamheidswoordenboekje* opgesteld en een *standaard boodschap*. Deze kan gebruikt worden bijvoorbeeld bij elk persbericht vanuit EZ. Samen met de directie communicatie is er een standaard duurzaamheidsboodschap, bestaande uit een kernboodschap en een kernverhaal, en een duurzaamheidswoordenboekje ontwikkeld. Dit als hulpmiddel om EZ-medewerkers een handvat te geven voor de communicatie over duurzame ontwikkeling. De kernboodschap geeft aan wat EZ bedoelt met het onderdeel 'duurzaam' in de missie. Het kernverhaal geeft een verdere uitwerking ter toelichting van de boodschap. Afhankelijk van de communicatiedoelgroep kunnen woorden worden gebruikt die het beste aansluiten bij de beleavingswereld van de betreffende doelgroep. Dit is opgenomen in een soort duurzaamheidswoordenboekje.

Werken aan duurzame ontwikkeling bij BZ/OS

Duurzame Daadkracht is in verschillende beleidsdocumenten geïnternaliseerd, ondermeer als accent van het algehele ontwikkelingssamenwerkingsbeleid in de Nota 'Aan Elkaar Verplicht'.

27

BZ/OS heeft zich verplicht aan een aantal input- en outputdoelstellingen voor de 'WEHAB'-thema's van Johannesburg, met name water, energie, gezondheid en biodiversiteit (inclusief bossen). Middels de coherentie-eenheid stelt de minister voor Ontwikkelings-samenwerking zich actief op in het vergroten van de samenhang tussen handels- en ontwikkelingsbeleid. Voor de verduurzaming van internationale handel en investeringen wordt in toenemende mate samengewerkt met het bedrijfsleven in de vorm van partnerschappen. Per 2005 gaat BZ/OS over naar een meerjarige planningscyclus. Duurzame ontwikkeling gaat een leidend principe vormen in de strategische plannen van de posten en directies. Ter ondersteuning is een denkkader ontwikkeld waarin de verschillende beleidsartikelen uit de Memorie van Toelichting getoetst kunnen worden aan de drie dimensies van duurzame ontwikkeling - sociaal-cultureel, ecologisch en economisch. Dit omvat dus onder meer de thema's mensenrechten, veiligheid en milieu. Hiermee worden de duurzaamheids-implicaties van het buitenlands- en ontwikkelingsbeleid en bijbehorende activiteiten zichtbaar gemaakt (een cruciale stap voor verdere verduurzaming). In de andere hoofdstukken van deze voortgangsrapportage komen de specifieke resultaten aan de orde die Nederland onder andere door middel van ontwikkelingssamenwerking nastreeft. Daarin staat ook het

belang dat BZ/OS hecht aan partnerschappen met het bedrijfsleven met het oog op additionele middelen en/of resultaten bij het behalen van publieke doelstellingen van armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.

Werken aan duurzame ontwikkeling bij VROM

De staatssecretaris van VROM is verantwoordelijk voor de coördinatie van het nationale deel van het actieprogramma en de transities. Binnen VROM is daarom het Coördinatiepunt Duurzame Ontwikkeling: Implementatie en Transities (DO IT) opgericht. Vanuit DO IT voert VROM coördinerende taken uit voor de implementatie van het nationale deel van het actieprogramma en de transities. Voorbeelden hiervan zijn kennisuitwisseling, communicatie, het organiseren van leerbijeenkomsten en het zorgen dat de voortgang van de transities en Duurzame Daadkracht zichtbaar gemaakt worden.

Naast vele inhoudelijk activiteiten, die bijdragen aan duurzame beleidsontwikkeling (zoals onder anderen vergroening, verkenning 'beter bouwen en wonen') werkt VROM samen met andere departementen aan enkele nieuwe initiatieven zoals het koplopersloket en het Competentiecentrum Transities (CCT).

Het koplopersloket is een initiatief van VROM, EZ, LNV, V&W en OS. Bedrijven kunnen hier belemmeringen melden die ze ondervinden bij innoveren en bij het toepassen van duurzame technologie. Het koplopersloket heeft in 2004 een proeffase gehad waaruit gebleken is dat het in een behoefte voorziet. Het loket is in de proeffase slechts in beperkte mate geconfronteerd met regelgevingsproblematiek. De vragen hadden vooral betrekking op financieel-economische knelpunten en knelpunten in de overheidscoördinatie.

Het Competentiecentrum Transities is een samenwerkingsverband tussen een aantal kennisinstituten, rijksoverheid en onderzoekers. Het is een vervolg op het Nationaal Initiatief voor Duurzame Ontwikkeling (NIDO) en opgezet vanuit de gedachte dat het uitwisselen van praktijkkennis over systeeminnovaties en het ontwikkelen van wetenschappelijke kennis over transities van groot belang is. Het CCT zal zich richten op de koppeling en toetsing van wetenschap aan praktijk en vice versa. Initiatiefnemers uit de praktijk en onderzoekers zal zo de mogelijkheid worden geboden om samen met en van elkaar te leren en de bijbehorende competenties te ontwikkelen. De activiteiten van het CCT zullen worden afgestemd met de activiteiten van het kenniscentrum Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (zie 3.12).

In 2005 begint VROM met een intern project. Doel hiervan is om duurzame ontwikkeling en transities nog meer dan nu een onderdeel te laten zijn van de beleidsvoering in alle VROM-onderdelen. Er zullen handvatten geboden worden om een brede invulling van het begrip mogelijk te maken bij het maken van keuzes en om problemen integraal te benaderen. VROM zal hierbij aansluiten bij het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling en de resultaten van de Experimenten Duurzame Ontwikkeling (bijlage 1, actie 4.2.1).

Werken aan duurzame ontwikkeling bij V&W

De beleidsartikelen van de V&W-begroting 2005 weerspiegelen hoe het ministerie van Verkeer en Waterstaat duurzame ontwikkeling in praktijk brengt. Voor de belangrijkste beleidsterreinen van V&W wordt in de verschillende beleidsartikelen aandacht besteed aan de economische, sociale en ecologische aspecten, de drie pijlers van duurzame ontwikkeling.

Een voorbeeld is personenvervoer, waarvan de onderdelen Versterking netwerken personenvervoer, Klantgerichte personenvervoermarkt en Veilig personenvervoer vooral de economische en sociale aspecten van het beleidsterrein behandelen, terwijl Duurzaam personenvervoer ingaat op de ecologische aspecten. Opgemerkt zij dat in de benaming van dit laatste artikel 'duurzaam' nog in de traditionele betekenis van 'milieuvriendelijk' gehanteerd wordt. In de thans lopende evaluatie van de begrotingsindeling zal ook aan de naamgeving aandacht worden besteed, voor wijzigingen van de benaming van beleidsartikelen is echter een wetswijziging nodig. Tezamen geven de vier artikelen een goed beeld van de wijze waarop het beleid gericht is op een duurzaam personenvervoersysteem.

De beleidsterreinen goederenvervoer, luchtvaart en water zijn op vergelijkbare wijze weergegeven.

Enkele specifieke onderdelen van het V&W-beleid die op verschillende wijze duurzame ontwikkeling vertegenwoordigen zijn beschreven in drie illustratieprogramma's. Zo is Ruimte voor de rivier (actie 5.4.2 in bijlage 1) een voorbeeld van afgewogen expliciete aandacht voor de drie aspecten van duurzame ontwikkeling binnen één project: het economische (hoe voorkomen we schade door wateroverlast), het sociale (wat betekenen de oplossingen voor betrokken burgers) en het ecologische (hoe zijn oplossingen milieuvriendelijk te realiseren). Het illustratieprogramma Het Nieuwe Rijden (actie 5.4.14 in bijlage 1) is vooral een voorbeeld van hoe met beïnvloeding van de sociaal-maatschappelijke factor 'gedrag' ecologische doelen bereikt worden. Wegen naar de toekomst (3.11 en 5.4.13 in bijlage 1) tenslotte geeft (onder andere) aan hoe ook bij de aanleg van infrastructuur economie en ecologie elkaar kunnen versterken.

Op het gebied van duurzame ontwikkeling is V&W trekker van de transitie naar een duurzame mobiliteit, en neemt deel aan het project Leren voor Duurzame Ontwikkeling.

V&W is ook trekker voor de Kaderrichtlijn Water, waarbij een duurzame ontwikkeling van de Nederlandse watersystemen wordt nagestreefd.

Daarnaast neemt V&W deel aan een aantal partnerschappen voor duurzame ontwikkeling zoals aangegeven in Bijlage 2 bij deze Nota. V&W is daarbij trekker voor het project 'White Water to Blue Water', dat zich richt op het bevorderen van integraal waterbeheer en marien ecosysteem management ter ondersteuning van duurzame ontwikkeling in het Caribische gebied.

3.11 Project Wegen naar de toekomst

Het ministerie van Verkeer en Waterstaat is het project Wegen naar de toekomst gestart om innovatieve bijdragen te leveren aan hoogwaardige mobiliteit (illustratieprogramma 5.4.13). In 2002 is de derde cyclus van Wegen naar de toekomst van start gegaan met ondermeer het thema Multifunctionele Weg. Het streven bij dit thema is om de weg niet exclusief voor te behouden aan verkeer, maar tevens te gebruiken voor andere relevante maatschappelijke behoeften, en daarmee de toch al schaarse ruimte in Nederland optimaal te benutten. De oppervlakte van Rijkswegen en bijbehorende bermen bedraagt 21.500 hectare. Ter vergelijking: dat is bijna 10% van het oppervlak dat in Nederland voor wonen gebruikt wordt. Binnen het thema Multifunctionele Weg is een pilot 'De reinigende weg' ontwikkeld die zich richt op het verkennen, ontwikkelen en testen van methoden en technieken om de ruimte van de weginfrastructuur in te zetten voor het reinigen van verontreinigde baggerspecie. Een prijsvraag leverde meer dan tien kansrijke ideeën op. In april werden voor vier van die ideeën ontwerpbeurzen uitgereikt. Begin 2005 zullen twee van de vier ontwerpen worden beproefd in een praktijksituatie: Baggerspeciematras en Sawa voor Rijkswegen.

Het principe van het ontwerp 'Baggerspeciematras' is als volgt: opgebaggerd slib wordt hydraulisch aangebracht in het werk, direct 'vanuit de pijp'. Vlak voor het aanbrengen vinden twee mengstappen plaats met een schuimvormer en met een initiator. Na korte tijd krijgt het slib hierdoor draagvermogen. De op deze wijze gevormde matras is doorlatend en licht van gewicht. De verontreinigingen in de baggerspecie worden met behulp van regenwater gecontroleerd uitgeloozd, omgevormd of vastgelegd. Met de matras kan een zettingsarme weg worden aangelegd; eenvoudig, snel en met conventioneel materieel. Daarmee is de Baggerspeciematras een goed alternatief voor zand, waarmee wegen tot nu worden gebouwd.

30

Met het ontwerp 'SAWA voor Rijkswegen' wordt verontreinigde baggerspecie schoon en kan daarna als een stabiel, grondachtig product civieltechnisch toegepast worden. SAWA staat voor 'Sustainable system for Attenuation of Waste dredging spoil towards useful Application'. De ingrediënten zijn 1) natuurlijke rijpingsprocessen, 2) afstromend regenwater en 3) bermmaaisel. De SAWA is een soort landfarm. In de zomer breken PAK's en minerale olie af. In de winter stroomt (zout) regenwater over de SAWA. Door de mobiliserende werking van zout spoelen de metalen en sulfaat uit. Het 'belaste' water wordt afgevoerd naar een bermmaaisel-filter. Bermmaaisel is ook een groot probleem, maar heeft de positieve eigenschap dat zij een ideaal substraat vormt voor sulfaatreducerende bacteriën. Hierdoor slaan de metalen in het maaisel neer als sulfiden en kan het gezuiverde schone water in de bodem of op oppervlaktewater worden geloosd. Voor het bermmaaisel verwerkt wordt, passen wij het nog een paar keer nuttig toe!

Bij 'De reinigende weg' is duidelijk sprake van een perspectiefwisseling: wegen hoeven niet langer beschouwd te worden als louter milieu- en ruimtebelastende infrastructuur, maar

kunnen een extra milieu-ontlastende functie krijgen waarmee elders ruimte bespaard wordt. De economische functie van de weg wordt versterkt vanuit een onverwachte hoek: die van het milieu. Niet het conflict tussen economie en milieu is hier leidend, maar (het zoeken naar) de mogelijkheid beide aspecten van duurzame ontwikkeling met elkaar te verbinden.

3.12 Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling

Resultaten Leren voor Duurzaamheid 2000-2003

Het programma Leren voor Duurzaamheid had als doel om bij te dragen aan het maatschappelijk debat en de daaruit voortvloeiende leerprocessen, gericht op het verkrijgen van maatschappelijke betrokkenheid en daadkracht ter versterking van duurzame ontwikkeling. Het programma bestond uit een interbestuurlijke samenwerking tussen de volgende partners: ministeries van LNV, VROM, OCW, BZ/OS, de 12 provincies, IPO, VNG en de Unie van Waterschappen. Het programma kende een sterk decentrale opzet: het rijk formuleerde algemene kaders, de concretisering lag voornamelijk in handen van de provincies als regisseur.

In de afgelopen periode zijn ruim 500 projecten uitgevoerd, waarbij diverse partijen uit overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven hebben samengewerkt. Door deze projecten zijn nieuwe en soms zeer verrassende coalities, netwerken en combinaties van partijen ontstaan. Zie hiervoor www.lerenvoorduurzaamheid.info.

Een evaluatierapport over het programma zal binnenkort aan de Tweede Kamer worden aangeboden.

Nieuwe programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling 2004-2007

In het nieuwe programma doen nu ook de ministeries van EZ en V&W mee. De focus van het nieuwe programma ligt op het element 'leren'. Deze focus onderscheidt het programma van andere initiatieven op dit gebied. Middels leerprocessen stimuleert het programma kennis en competenties die mensen in staat stellen om een meer duurzame afweging te maken. Dat betekent dat de zes dimensies van duurzame ontwikkeling - people, profit, planet, participatie, tijd en ruimte - referentiekader worden bij besluiten en keuzes. Het programma is opgebouwd rond drie pijlers: 'lerende individuen' met een focus op onderwijs, 'lerende organisaties' met een focus op overheden en 'lerende samenleving', met een focus op complexe besluitvormingstrajecten.

In de tweede pijler worden activiteiten ontwikkeld speciaal voor de rijksoverheid en andere overheden.

Het programmabureau is ondergebracht bij SenterNovem.

Twee voorbeelden van reeds gestarte projecten zijn:

Jongleren voor duurzaamheid: Plannen voor de ontwikkeling en inrichting van het landelijk gebied worden met veel belangenorganisaties besproken. Maar jongerenorganisaties zijn daarbij niet altijd in beeld. In het project 'Jongleren voor Duurzaamheid' krijgen jongeren

een prominente rol in het bijdragen aan planvorming door de overheid.

Duurzame wijk: In twee wijken in Rotterdam en Den Haag wordt in kaart gebracht wat de succes- en faalfactoren zijn op het gebied van bewonersparticipatie voor een duurzame leefomgeving. Samen met bewoners worden indicatoren voor duurzaamheid opgesteld en vervolgens wordt een actieplan ontwikkeld en uitgevoerd. De resultaten van deze proefwijken worden gebruikt in andere stadsdelen en wijken.

Twee voorbeelden van projecten in voorbereiding zijn:

Bedrijventerreinen: Bij revitalisering van oude bedrijventerreinen kunnen bedrijfsleven, diverse afdelingen van gemeente/provincie en omwonenden een gezamenlijke visie ontwikkelen op de toekomst. De visie geeft in een vroegtijdig stadium inzicht in ieders belangen, gemeenschappelijke doelen en strijdpunten. De politiek gebruikt de visie om een besluit te nemen voor het ontwikkeltraject.

Sociale wijkvisie: Bij herinrichting van oude wijken (stedelijke vernieuwing) is vaak veel aandacht voor de fysieke component, maar minder voor de sociale wensen van oude en nieuwe bewoners. Aarzelend is de sociale wijkvisie in opkomst, waarin bewoners hún verhaal van de wijk en de toekomst kenbaar maken. Het vormgeven van een besluitvormingstraject, waarin de juiste partijen om tafel zitten en waar aandacht is voor sociale aspecten is iets dat vanuit LvDO georganiseerd zou kunnen worden.

3.13 Duurzame bedrijfsvoering

Naast de beleidsvoering heeft de rijksoverheid zich ook voorgenomen om bij de bedrijfsvoering aan duurzame ontwikkeling te werken en zo aan de voorbeeldfunctie van de overheid invulling te geven. Er zijn rijksbrede acties op diverse gebieden in gang gezet (bijvoorbeeld duurzaam inkopen en aanbesteden, duurzaam houtgebruik, duurzame rijkshuisvesting, trees for travel en bedrijfsinterne milieuzorgsystemen). Ook de andere overheden worden gestimuleerd bij hun bedrijfsvoering een bijdrage te leveren aan duurzame ontwikkeling. Daarnaast heeft een groot aantal departementen eigen initiatieven ontwikkeld, vaak gerelateerd aan hun eigen beleidsterrein (voedsel, gezondheid, energie) of heeft voor eigen speerpunten gekozen binnen de drie thema's van dit actiepun (energie, mobiliteit en duurzaam produceren en consumeren). Er is in het actieprogramma een aantal concrete doelstellingen geformuleerd: 50% hernieuwbare energie bij de rijksdiensten in 2004 en uiteindelijk klimaatneutraal energiegebruik in 2012, vergaande reductie NO_x-emissies en bedrijfsinterne milieuzorgsystemen voor alle departementen. Rond de jaarwisseling zal een afzonderlijke rapportage naar de Tweede Kamer worden gestuurd over de duurzame bedrijfsvoering van de rijksoverheid. Daarin zal de stand van zaken ten aanzien van deze doelstellingen en andere concrete initiatieven worden beschreven. Naast de acties die er op dit moment bij de verschillende departementen lopen zal ook worden aangegeven wat de ambities voor de komende jaren zijn.

Voorbeeldfunctie overheid biologische consumptie

Door zelf biologische producten te kopen levert de overheid niet alleen een concrete bijdrage aan vergroting van de afzet, maar geeft ze ook het goede voorbeeld. De overheid kan door haar inkoop- en aanbestedingsbeleid een belangrijke stimulans geven aan producenten om duurzame producten op de markt te brengen en op deze manier opschaling van duurzame producten te bevorderen.

Het ministerie van LNV streeft ernaar haar huidige aandeel van biologische producten in de catering van 51% uit te breiden naar 100% in 2007. Behalve op de centrale vestiging zal ook op de andere vestigingen het aandeel van biologische producten in de catering fors worden vergroot. LNV zal de andere departementen vanuit haar ervaring stimuleren en helpen om het aandeel biologische producten in hun catering eveneens te vergroten. Het rijk zal tegelijkertijd andere (semi-) overheidsinstellingen en maatschappelijke organisaties stimuleren om eveneens het goede voorbeeld te geven en dit uit te dragen.

Voorbeeldfunctie overheid duurzaam geproduceerd hout Kabinetsbesluit 18 juni 2004

Met het oog op 1) het Nederlandse streven om op mondiaal niveau tot duurzaam bosbeheer te komen, 2) de rol van hout consumerende partijen bij het in stand houden van niet duurzame en illegale bosbouw praktijken en 3) de voorbeeldfunctie van de overheid, heeft het kabinet besloten dat alle rijksinstanties die onder de ministeriële verantwoordelijkheid vallen, zich er toe verplichten dat het door hen aangekochte of aanbestede hout zoveel mogelijk en op termijn volledig op aantoonbaar duurzame wijze geproduceerd is. Daarnaast verzekeren zij zich er minimaal van dat het hout van aantoonbaar legale afkomst is. Overigens zullen later ook de andere overheden, woningcorporaties e.d. in het kader van het reguliere beleid benaderd worden om met hen tot vergelijkbare afspraken te komen.

33

3.14 Duurzaamheidsverkenning en indicatoren

Op 20 oktober 2004 heeft het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) de eerste Duurzaamheidsverkenning onder de titel *Kwaliteit en Toekomst* aangeboden aan de staatssecretaris van VROM. Deze verkenning (actie 4.2.2. in bijlage 1) beoogt het begrip duurzame ontwikkeling hanteerbaar te maken. Dat gebeurt door te operationaliseren naar drie thema's, namelijk voedselvoorziening, energievoorziening en mobiliteit. De analyse brengt per thema relevante afreelrelaties tussen verschillende (beleids)doelen in kaart, en resulteert in een set van duurzaamheidsindicatoren. Verder levert de verkenning een denkkader op om met duurzaamheidsvraagstukken om te gaan. Daarbij wordt recht gedaan aan de verschillende opvattingen die er in de samenleving bestaan over de na te streven wereld. Die opvattingen zijn in kaart gebracht met behulp van een uitgebreide NIPO-enquête onder de Nederlandse bevolking. In 2005 zal de Duurzaamheidsverkenning in breed verband besproken worden. De verkenning is een belangrijke voedingsbron voor het maatschappelijk debat over duurzame ontwikkeling dat voor 2005 is voorzien.

4 Vooruitblik naar 2005

In 2005 zijn er enkele belangrijke activiteiten te verwachten op het terrein van duurzame ontwikkeling, waar dit kabinet een belangrijke inspanning op zal verrichten. Deze worden hier kort beschreven.

4.1 Duurzame ontwikkeling in 2005

Het jaar 2005 is in een aantal opzichten belangrijk voor het verder bevorderen van duurzame ontwikkeling. Op nationaal niveau dienen landen in 2005, overeenkomstig de afspraken in Johannesburg, een nationale duurzaamheidsstrategie te hebben afgerond. Nederland heeft aan deze verplichting voldaan door in 2002 een internationale en in 2003 een nationale duurzaamheidsstrategie te ontwikkelen: Duurzame Daadkracht, het Actieprogramma duurzame ontwikkeling. Op Europees niveau vindt de herziening plaats van de Europese Duurzaamheidsstrategie en een mid-term review van de Lissabon strategie. Mondiaal vindt in de nieuwe werkwijze van de Commission on Sustainable Development (CSD) de beleids-sessie plaats waarbij voor de thema's water, sanitatie en menselijke nederzettingen beleids-antwoorden gevonden moeten worden op de obstakels voor implementatie. Tevens vindt tijdens de AVVN in 2005 het zogenaamde 'Major Event' plaats. Om twee redenen is dit van belang voor duurzame ontwikkeling. Allereerst omdat het rapport van het Panel on Threats and Challenges (Blue Ribbon Panel) besproken zal worden. In de tweede plaats omdat de voortgang in de realisatie van de Millennium Development Goals (MDG's) zal worden besproken.

Tegen deze achtergrond wordt in deze paragraaf kort ingegaan op genoemde ontwikkelingen op Europees en mondiaal niveau.

4.2 Europese Duurzaamheidstrategie

De Europese Duurzaamheidstrategie (EU-SDS) is tijdens de Top van Gothenborg in 2000 vastgesteld. Destijds is ook vastgesteld dat de strategie na 5 jaar herzien zou worden. Die herziening is thans in gang gezet. De Europese Commissie is een consultatieperiode gestart om de meningen van verschillende belangengroepen te peilen. In het consultatiedocument onderstreept de Commissie nogmaals het belang van de Europese Duurzaamheidstrategie. Deze strategie zou leidend moeten zijn voor alle EU-beleid en in moeten gaan op de inter-generationale issues, de externe dimensie (verdelingsvraagstukken in relatie tot ontwikkelingslanden) en de integratie (en synergie) tussen de drie pijlers van duurzame ontwikkeling. Nederland onderschrijft het belang van de EU-SDS. Tijdens het Nederlandse Voorzitterschap zal een tweedaagse workshop worden georganiseerd om op de genoemde punten concrete beleidsaanbevelingen te formuleren.

Conform de conclusies van Gothenborg dient de EU-SDS jaarlijks onderwerp te zijn van de Voorjaarsraad. Nederland acht het van belang dat tijdens de Voorjaarsraad 2005, in samenhang met de mid-term review van de Lissabon strategie, de uitkomsten van de publieke consultatie politiek worden besproken. Op basis daarvan zou de Europese Commissie na de Voorjaarsraad in de herziene strategie een beleidsantwoord dienen te formuleren. Omdat de EU-SDS zo'n belangrijk document is, vindt Nederland dat er voor de totstandkoming van een

herziene strategie voldoende tijd genomen moet worden en dat de herziene strategie op een Europese Raad de politieke aandacht krijgt die een dergelijk strategisch document verdient.

4.3 VN/Millennium + 5 Summit in 2005 (Major Event)

In september volgend jaar zal aan het begin van de 60-e zitting van de Algemene vergadering van de VN een driedaagse top georganiseerd worden waarin zowel aandacht besteed zal worden aan de voortgang in de realisatie van de Millennium Development Goals (zie bijlage 4) als aan het rapport van het Panel on Threats and Challenges (Blue Ribbon Panel). De Algemene vergadering zal naar verwachting in haar 59-e zitting een besluit nemen over de organisatie en structuur van de top. Nederland ziet de Major Event als een belangrijk kompas voor de integrale follow-up van verschillende toppen (Doha, Monterrey en Johannesburg). Belangrijk daarbij is dat in Johannesburg in het verlengde van de MDG over milieu belangrijke doelen zijn vastgesteld op het gebied van (duurzame) energie, duurzame ontwikkeling van chemicaliën, sanitatie, natuurlijke hulpbronnen en biodiversiteit (zie bijlage 4). Nederland hecht veel belang aan deze doelen omdat ze in veel gevallen de basis vormen voor (duurzame) ontwikkeling in landen. Het versterken van de samenhang van de doelen op het gebied van ontwikkeling en milieu is voor Nederland een van de aandachtspunten voor de Major Event 2005. Daarom vindt Nederland ook dat internationale fora over duurzame ontwikkeling, zoals de CSD, een duidelijke bijdrage moeten leveren aan de Major Event. Nederland heeft er namens de EU op aangedrongen dat vanuit CSD13 en het Global Ministerial Environment Forum van UNEP een bijdrage wordt geleverd aan de Major Event. Inmiddels is afgesproken dat CSD13 en UNEP een bijdrage zullen leveren.

Nederland heeft met haar rapportage over MDG8 - mondiaal partnerschap voor ontwikkeling - een belangrijk signaal afgegeven richting mede-donoren. Het rapport gaat in op de Nederlandse resultaten op het gebied van de omvang van de ontwikkelingshulp, beheersing van de schuldenproblematiek van ontwikkelingslanden, toegang van arme landen tot de eigen markten en samenwerking met de private sector, bijvoorbeeld ten behoeve van toegang tot betaalbare medicijnen in ontwikkelingslanden. In dit verband is het belangrijk aan te geven dat duurzame ontwikkeling gezien moet worden als het pad waarlangs MDG's als individuele doelstelling nu juist in integraal verband bereikbaar worden gemaakt. Het Blue Ribbon Panel is door de Secretaris-Generaal van de VN ingesteld om de vraag te beantwoorden of de VN in staat is om adequaat te reageren op de uitdagingen van deze eeuw. De Tweede Kamer is over de eerste bevindingen van dit panel geïnformeerd. Vanuit het perspectief van duurzame ontwikkeling is het ondermeer van belang dat het panel de ondermijning van ecosystemen en biodiversiteit aanmerkt als een veiligheidsrisico. 'Ecologische veiligheid' wordt daarmee explicieter één van de redenen om een slagvaardig internationaal duurzaamheidsbeleid te voeren.

35

4.4 Uitwerking conclusies Informele Milieuraad voor de Voorjaarsraad

Het Lissabonproces heeft als doel om de Europese Unie in 2010 de meest concurrerende en

dynamische kenniseconomie van de wereld te maken. Tijdens de Informele Milieuraad onder het Nederlands voorzitterschap is besproken hoe milieu kan bijdragen aan deze strategie. Vastgesteld werd dat eco-efficiënte innovaties hierbij vele kansen bieden om win-win opties te benutten waardoor de milieudruk afneemt terwijl de economische groei, concurrentiekracht en daarmee ook de werkgelegenheid toeneemt. De Europese milieu-ministers stelden vast dat het daarvoor met name belangrijk is om het marktperspectief van eco-efficiënte innovaties te verbeteren. Daarvoor is een mix van instrumenten nodig: groen inkoopbeleid, fiscale stimulansen, hervorming van milieuschadelijke subsidies en een grotere beschikbaarheid van risicokapitaal, vooral voor het MKB. Samen met de aanwezige vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven werd opgeroepen om deze kansen te benutten in een partnerschap tussen Europese Commissie, lidstaten en bedrijfsleven.

Deze boodschap is overgenomen in het advies van een High Level Group (onder leiding van de Nederlandse oud-minister-president Kok) over de mid-term review van de Lissabon-strategie. Nederland streeft ernaar dat deze erkenning ook zal worden gevolgd door de Europese leiders in de conclusies voor de Voorjaarsraad van 2005.

Het Nederlandse voorzitterschap zal proberen nog voor het einde van het jaar een intentieverklaring te tekenen met het bedrijfsleven en de Europese Commissie voor een partnerschap. Het doel van dit partnerschap zou moeten zijn om concrete, maar ambitieuze beleidsvoorstellen uit te werken om de marktperspectieven voor eco-efficiënte innovaties te verbeteren.

4.5 FAO/Nederland Conferentie 'Water for Food and Ecosystems'

Met het oog op de implementatie van internationale afspraken op het gebied van integraal waterbeheer, met name in het kader van de Wereld waterfora en de 'World Summit on Sustainable Development' in Johannesburg, hebben de FAO en Nederland het initiatief genomen om een conferentie te organiseren 'Water for Food and Ecosystems'.

36

Doelstellingen zijn met name lessen te leren van gestarte activiteiten voor de implementatie van internationaal gemaakte afspraken op het gebied van landbouw/rurale ontwikkeling alsmede duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen/ecosystemen. Voorts is de doelstelling, met het vooropstellen van een integrale kijk op het gebruik van water in rurale gebieden, het versterken van coalities tussen verschillende functies zoals landbouw en natuurbeheer. Op deze wijze kan een positieve bijdrage worden geleverd aan duurzaam watergebruik en armoedebestrijding. Specifieke aandacht zal worden gegeven aan het Afrikaanse continent, aangezien daar de water-, landbouw- en natuurproblematiek het grootst zijn.

De resultaten van de conferentie worden verankerd in een rapport/verklaring. Dit resultaat zal worden ingebracht in de 13^e vergadering van de CSD in New York in 2005 en de 4^e vergadering van het Wereld Water Forum in Mexico in 2006. Vanwege de specifieke aandacht voor Afrika heeft een voorbereidende conferentie plaatsgevonden in Addis Abeba, Ethiopië in november 2004.

De conferentie zelf wordt gehouden van 31 januari tot en met 4 februari 2005 in Den Haag. Als deelnemers worden uitgenodigd vertegenwoordigers van de bij de VN geaccrediteerde landen, vertegenwoordigers van internationale organisaties, ngo's en private sector werkzaam op het gebied van water, voedselproductie en ecosysteembeheer.

4.6 CSD13

Tijdens de 13^e vergadering van de Commission on Sustainable Development (april 2005) zullen besluiten genomen worden over praktische maatregelen en opties gericht op het versnellen van de implementatie van de afspraken gemaakt in 2002 in Johannesburg op het gebied van water, sanitatie en menselijke nederzettingen. Voor het slagen van CSD13 is het van belang dat de vergadering uitmondt in een implementatieprogramma. Uit het implementatieprogramma zal moeten blijken welke acties het meest urgent zijn en door wie deze acties uitgevoerd zullen worden (donorontvangende landen, VN-organisaties, Internationale Financiële Instellingen). Ook zal er een monitoringsmechanisme ingesteld moeten worden dat toeziet op de uitvoering van de afspraken gemaakt tijdens CSD13. Wanneer men hier niet in zou slagen, dan schaadt dit ernstig de effectiviteit van de CSD op het gebied van duurzame ontwikkeling. Nederland hecht er zeer aan van CSD13 een succes te maken.

De EU-voorbereiding vindt onder Nederlands voorzitterschap plaats in de Working Party on International Environmental Issues. Momenteel wordt gewerkt aan de EU-inzet op het gebied van de drie CSD-thema's. Hierbij wordt ook de inbreng van de Raadswerkgroep Ontwikkelingssamenwerking gevraagd om zo alle in de EU aanwezige expertise op het gebied van duurzame ontwikkeling te benutten. Ook is er vanuit het Nederlands voorzitterschap een brief aan de VN-organisaties en de Internationale Financiële Instellingen (IFI's) uitgegaan. Hierin wordt gevraagd om vanuit de eigen expertise aan te geven welke acties op het gebied van water, sanitatie en menselijke nederzettingen de grootste impact zullen hebben. De brief zal gevolgd worden door persoonlijke gesprekken tussen deze organisaties en instellingen en de EU Trojka (vertegenwoordigers van het Nederlands Voorzitterschap, Luxemburg en de Commissie).

37

Opvallend is dat met name de ontwikkelingsbanken nog weinig zijn ingesteld op de WSSD-follow-up. De Wereldbank interesseert zich weliswaar voor delen van de uitkomst van Johannesburg, zoals de samenwerking in publiek-private partnerschappen en de versterkte aandacht voor infrastructuur voor water en energie, maar over de daadwerkelijke uitwerking hiervan zijn de plannen nog vaag. Bij de VN-instanties heeft vooral Habitat zijn werkplannen echt geënt op de WSSD-doelen voor menselijke nederzettingen.

Nederland en de EU zetten de betreffende instanties via de (ministeriële) raden onder druk om de activiteiten meer te focussen en te coördineren zodat de WSSD-doelen via gerichte gecoördineerde actie in zicht komen. Van deze inspanningen is volgend jaar resultaat te verwachten. De Beheersraad van het UN Environmental Programme (UNEP) heeft tijdens haar 22^e zitting in februari 2003 besloten om het WSSD-actieprogramma tot leidraad voor

het UNEP werkprogramma te maken en tevens een apart programma voor duurzaam consumeren en produceren te starten. UNEP is daarnaast actief betrokken bij een aantal partnerschappen. Dit voornemen wordt in 2005 verder uitgewerkt en besproken tijdens de UNEP Ministerraad.

De Wereldbank heeft aangeboden bij de volgende bijeenkomst van waterdonoren stil te staan bij het belang van de WSSD-doelstellingen. Bovendien is een eenheid opgericht bij het Wereldbank Instituut (WBI) die het belang en de mogelijkheden van publiek-private partnerschappen moet gaan onderzoeken.

4.7 Maatschappelijk debat

In Duurzame Daadkracht staat dat het kabinet jaarlijks een openbaar debat zal organiseren over de voortgang van duurzame ontwikkeling (actie 7.3). Dit debat heeft tot doel met de belangrijkste spelers in de maatschappij in het openbaar te praten over de voortgang van duurzame ontwikkeling in zijn algemeenheid. Het debat zal plaatsvinden rond de zomer van 2005 en de voorbereidingen zijn reeds gestart. De agenda van dit debat zal in samenwerking met de maatschappelijke partijen ingevuld worden. Bedrijfsleven, overheden, maatschappelijke organisaties, voorlopers op het terrein van innovatie en duurzame ontwikkeling en burgers zullen betrokken worden. De Duurzaamheidsverkenning zal een belangrijke bijdrage leveren aan de voorbereidingen van het debat, evenals deze voortgangsrapportage. VROM en BZ/OS zijn verantwoordelijk voor het organiseren van een dergelijk debat.

Bijlage 1

Voortgang acties nationaal

Hieronder wordt de voortgang beschreven van de verschillende acties, zoals die in Bijlage 2 van Duurzame Daadkracht, het Actieprogramma duurzame ontwikkeling (nationale deel) terug te vinden zijn.

De voortgangsbeschrijvingen blijven beperkt tot de hoofdlijnen, omdat deze acties een eigen rapportageverplichting kennen.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
De overheid wil een verdere doorbraak van MVO voor de lange termijn actief ondersteunen	2.5	EZ	VROM, LNV, V&W

De laatste stand van zaken op het vlak van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is besproken met de Tweede Kamer tijdens het Algemeen Overleg d.d. 18 november 2004. Op 24 november is het kenniscentrum, MVO Nederland, gelanceerd. Het kenniscentrum wordt een reservoir van kennis en ervaring op het gebied van MVO. Het centrum zal een stimulerende rol vervullen voor alle betrokken partijen.

EZ laat een onderzoek uitvoeren naar de mogelijkheid en wenselijkheid van het introduceren van een Nederlandse duurzaamheidsindex voor beursgenoteerde bedrijven. Dit gebeurt in nauw overleg met betrokken stakeholders.

In het kader van transparantie is ter ondersteuning van bedrijven op verzoek van EZ de Handreiking voor Maatschappelijke verslaggeving en Richtlijn 400 uitgebracht door de Raad voor de Jaarverslaggeving. Om de kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkeling van maatschappelijke verslaggeving te volgen is een transparantiebenchmark gestart. De resultaten van de nulmeting zijn aan de Tweede Kamer toegestuurd.

Europese MVO-conferentie

In het kader van het EU-voorzitterschap heeft van 7 tot 9 november 2004 de 'European Conference on Corporate Social Responsibility: Competing for a Sustainable Future' plaatsgevonden. Het centrale thema was de wijze waarop MVO bijdraagt aan het concurrentievermogen van Europa. Door vele bedrijven wordt nu als uitgangspunt genomen dat duurzaam ondernemen goed is voor de zakelijke resultaten, zeker wat de vooruitzichten voor de wat langere termijn betreft. Ook het midden- en kleinbedrijf wordt in toenemende mate actief op het gebied van duurzaam ondernemen. Geconcludeerd is dat MVO de mogelijkheid vergroot om kapitaal te vergaren, omdat het de vooruitzichten voor de langere termijn van een bedrijf vergroot.

Investeerders zien MVO steeds meer als een investeringscriterium. MVO vergroot de innovatie en creativiteit van een bedrijf, omdat het bedrijf gestimuleerd wordt tot nieuwe productiemethoden en nieuwe producten, uiteraard met in acht neming van alle P's van triple P. Het verslag van de conferentie is gecommuniceerd met de Tweede Kamer.

Met de deelprojecten 'Duurzame bedrijfsvoering' (5.4.1) en 'Triple P en de consument' (5.4.12) wordt mede invulling gegeven aan de ondersteuning van een verdere doorbraak van MVO.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet stelt bij de uitvoering van dit actieprogramma de inbreng en samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven, zowel m.b.t. beleid als in de praktijk, centraal.	3.2	VROM	alle

Met het oprichten van het Competentiecentrum Transitie (CCT) wordt hier verder invulling aan gegeven. Het CCT gaat per 1 januari 2005 van start.

Zie verder ook het voortgangsbericht transitie 2004 (Kamerstuk 2004-2005, 28663, 25 TK).

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
De rijksoverheid zet de eerste stappen in het interactieproces van duurzame ontwikkeling. De opgedane leerervaringen met de illustratieprogramma's en instrumenten worden verzameld, toegankelijk gemaakt en ook overgedragen aan anderen. Ook zullen competenties ontwikkeld worden bij alle betrokkenen (inclusief departementen) die nodig zijn om te werken aan duurzame ontwikkeling.	3.3	VROM	alle

Zie beschrijving illustratieprogramma 5.4.20 en hoofdstuk 3.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet nodigt andere overheden uit om volgens de lijnen van dit actieprogramma te werken aan duurzame ontwikkeling op lokaal en regionaal niveau.	3.4	VROM	alle

Verschillende provincies, zoals Groningen, Limburg, Brabant, Flevoland en Zuid-Holland verrichten veel inspanningen om duurzame ontwikkeling in hun eigen werkterreinen een plek te geven. Het actieprogramma is daarbij een hulpmiddel, evenals de provinciale duurzaamheidsbalans, die het instituut Telos ontwikkeld heeft. Deze wordt nu in pilotvorm bij enkele provincies uitgetest.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal het experiment met een duurzame ontwikkelingsbeoordeling voortzetten met drie tot vier experimenten op rijksniveau.	4.2.1	VROM	LVN, EZ

De handleiding van de duurzame ontwikkelingsbeoordeling is afgerond; nieuwe pilots starten.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het Milieu-en Natuurplanbureau brengt twee thematische Duurzaamheidsverkenningen uit die moeten leiden tot een methodiek om vanaf 2006 jaarlijks een duurzaamheidsbalans uit te brengen.	4.2.2	VROM	(MNP-RIVM)

Zie tekst hoofdstuk 3.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
De paragraaf over duurzame ontwikkeling in de departementale begrotingen zal de komende jaren worden voortgezet en in 2004 worden geëvalueerd. Conclusie en besluiten worden daarna in dit instrument geïmplementeerd.	4.2.3	VROM	alle

De minister van Financiën heeft in nieuwe aanschrijving voor de begroting 2005 deze verplichting geschrapt. De Duurzaamheidsverkenning (oktober 2004) bevat indicatoren, die het begrip duurzame ontwikkeling operationaliseren. De indicatoren zullen gebruikt worden om inzicht te krijgen in en sturend te zijn voor ontwikkelingen op verschillende beleidsterreinen en daarmee een plek krijgen in de begroting van de betreffende departementen. In 2005 zal hier een start mee gemaakt worden.

41

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
De opgedane ervaringen en ontwikkelde instrumenten binnen de departementen EZ en LVN bij het werken aan duurzame ontwikkeling zullen worden voortgezet en ter stimulatie beschikbaar worden gesteld aan de andere departementen bij hun eigen ontwikkeling op dit terrein.	4.2.4	EZ, LVN	alle

Zie de beschrijving van deze projecten in hoofdstuk 3.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet onderzoekt of experimenteerruimte in de wet- en regelgeving duurzame ontwikkeling kan bevorderen en of het dientengevolge nodig en gewenst is deze te creëren.	4.3.1	VROM	EZ, V&W, LNV

Zie de beschrijving in hoofdstuk 3.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Onderzocht zal worden of bedrijven die maatschappelijk verantwoord ondernemen vrijgesteld kunnen worden van bepaalde administratieve lasten.	4.3.1	VROM	Financiën, EZ

In de praktijk blijken hiertoe weinig mogelijkheden, omdat - om te bepalen of er sprake is van MVO - er onvoldoende harde criteria zijn. Alleen wanneer een bedrijf bereid is deel te nemen aan een gecontroleerd systeem waaruit 'goed gedrag' blijkt, is dit mogelijk. In dat geval wordt echter tevens de ene administratieve last door de ander vervangen (nl. het gecontroleerde systeem). In het kader van vergunningverlening wordt wel nog naar ruimte gezocht voor vermindering van administratieve lasten.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om het instrument 'beprijzen' verder invulling te geven naast de reeds lopende inspanningen op het gebied van de handel in emissierechten voor NO _x en CO ₂ en de activiteiten in het kader van de transitie duurzame mobiliteit.	4.3.2	VROM, Financiën	V&W, EZ

42

Per 1 januari 2005 komt er een aanpassing van diverse belastingen (o.a. verhoging energiebelasting in belastingplan). Het allocatieplan voor CO₂ is vastgesteld.

Inmiddels is aan de Kamer rapportage uitgebracht over de vergroeningsvoorstellen.

Een nationaal emissiesysteem voor NO_x is op dit moment in ontwikkeling.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Een toename van directe buitenlandse investeringen in ontwikkelingslanden zal middels duurzaamheids-overwegingen worden gestimuleerd. Nagegaan zal worden of dit via binnenlands beleid gerealiseerd kan worden.	4.3.3	BZ/OS, VROM	EZ, LNV, Financiën

Het evaluatierapport over de milieucomponent van de exportkredietverzekeringsfaciliteit is afgerond. Aan de hand van de evaluatie is de faciliteit aangepast.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zoekt naar mogelijkheden om de financiële wereld actiever te betrekken bij duurzame ontwikkeling.	4.3.3	VROM	EZ, Financiën

VROM is besprekingen gestart met verschillende financiële instellingen. Met Ontwikkelingssamenwerking zijn gesprekken gevoerd over de opzet van het project. Op dit ogenblik wordt onderzocht of het onderzoek in te brengen is bij een groter onderzoek van OS over geldstromen en hun effecten in bredere zin.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal de afspraken gemaakt in het NMP4 en op de WSSD in Johannesburg omtrent het afschaffen van niet-duurzame subsidies, nakomen. Hiertoe ontwikkelt het kabinet een beoordelingsmethodiek op basis waarvan de negatief beoordeelde subsidies worden aangepast dan wel afgeschaft.	4.3.4	VROM	alle

Momenteel wordt onderzoek gedaan naar de sociale en economische aspecten van milieuschadelijke subsidies. De studie naar milieu-effecten hiervan is inmiddels afgerond. Daarnaast wordt met behulp van een in OESO-kader ontwikkelde checklist nagegaan welke subsidies potentieel milieuschadelijk zijn. Deze subsidies zullen nader worden onderzocht. De te ontwikkelen methodieken om de sociale en economische effecten van subsidies te bepalen zijn er - in combinatie met de ontwikkelde methodiek om de milieuschadelijke effecten van subsidies te kwantificeren - op gericht om een integraal beeld te krijgen van de effecten van potentieel milieuschadelijke subsidies. Dit integrale beeld vormt de basis voor politieke besluitvorming over de aanpak van milieuschadelijke subsidies.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Bestaande stimuleringsregelingen binnen de rijksoverheid zullen worden geanalyseerd op aspecten van duurzame ontwikkeling. Ook wordt bekeken welke soort duurzaamheidsprojecten nu door de sectorale subsidies niet worden gehonoreerd. Op basis van de resultaten wordt een voorstel gedaan voor het eventueel samengaan van verschillende regelingen.	4.3.5	VROM	alle

Er is een start gemaakt met de inventarisatie naar stimuleringsregelingen binnen de rijksoverheid. De inventarisatie verloopt tot nu toe moeizaam. De reden hiervan is dat er tot nu toe weinig respons van de andere departementen gekomen is op het verzoek om informatie aan te leveren t.b.v. inventarisatie en analyse van de stimuleringsregelingen. Om een extra impuls te geven aan de inventarisatie en eerder te kunnen beginnen met de analyse wordt extra (externe) capaciteit ingezet.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal samen met de bekende kennisinstituten werken aan een sterk verbeterde afstemming van vraag en aanbod van kennis.	4.3.6	VROM	alle

In opdracht van VROM heeft Senter/NOVEM een quick scan inventarisatie gemaakt van de kennisbehoefte onder ngo's, lagere overheden en bedrijven die betrokken zijn bij illustratieprogramma's en -projecten. De analyse hiervan zal voor eind 2004 uitgevoerd worden.

44

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
De communicatieadviseurs van de betrokken departementen zullen een communicatiestrategie opstellen in overleg met deskundigen uit het maatschappelijk veld.	4.3.7	VROM, BZ/OS	alle

De communicatieadviseurs van de betrokken departementen zullen een rol spelen bij de organisatie en de vormgeving van het komende maatschappelijke debat (zie hoofdstuk 3). Daarnaast is gezorgd voor een tekst over duurzame ontwikkeling op de website van Algemene Zaken www.regering.nl, waarbij ook doorverwezen wordt naar inspanningen van de verschillende betrokken departementen.

Actie
Het kabinet zal zich inspannen om van het actieprogramma een succes te maken. Dit geldt met name bij de realisatie van de illustratieprogramma's waarbij het gezamenlijk leerproces essentieel is. Het betreft de volgende illustratieprogramma's:

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Duurzame bedrijfsvoering overheid	5.4.1	VROM	Alle

Zie uitwerking in hoofdstuk 3.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Ruimte voor de rivier	5.4.2	V&W	VROM, LNV

Het programma 'Ruimte voor de rivier' is gericht op het voorkomen van overstromingen als gevolg van te grote afvoer van rivierwater. Het programma kent een dubbele doelstelling: veiligheid tegen overstromingen en vergroten van de ruimtelijke kwaliteit. De verwachting is momenteel dat het beleidsvoornemen, in de vorm van een planologische kernbeslissing, met daaraan gekoppeld een milieu-effectrapportage en een maatschappelijke kosten-baten-analyse voor het eind van 2004 zullen worden afgerond.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Veenweideproject	5.4.3	LNV	

45

Het programma is gericht op het bevorderen van een zo duurzaam mogelijke ontwikkeling van de westelijke veenweidegebieden. De voornemens van de regering t.a.v. de veenweiden zijn vastgelegd in de Nota Ruimte en in de Agenda Vitaal Platteland. Hierbij is er aandacht voor zowel de bodemdaling en de versnippering van het waterbeheer als voor de inkomensposities van de veehouders in het gebied.

De provincies hebben het voortouw genomen in de voorbereiding van een bestuurlijke conferentie op 23 juni j.l. Het belangrijkste resultaat van deze conferentie is een convenant waarin de overheden toezeggen de problematiek van de westelijke veenweidegebieden gezamenlijk aan te pakken. Voorts hebben alle vier de overheden (Rijk, Provincies Utrecht, Noord- en Zuid-Holland, de waterschappen en de gemeenten) concrete toezeggingen gedaan om financieel bij te dragen aan de oplossing van bovengenoemde problemen. Zo heeft de Minister van LNV toegezegd de Regeling Gebieden met Natuurlijke Handicaps vanaf 2007, via het POP-2 open te stellen voor 40.000 ha westelijke veenweidegebieden.

Recent heeft het Kabinet besloten 125 miljoen euro uit te trekken in het kader van de ICRE claim voor de westelijke veenweidegebieden. Deze claim moet nog nader worden ingevuld.

In de komende tijd zal het convenant tussen de overheden worden uitgewerkt tot een actieprogramma. Er zal een begin worden gemaakt met de uitvoering van de gemaakte afspraken.

De ICRE claim zal worden onderbouwd in een gezamenlijke inspanning van LNV, VROM, V&W en de Provincies.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Biodiversiteit in de Hoeksche Waard	5.4.4	VROM	LNV

Zie hoofdstuk 3.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Biodiversiteit in het Haringvliet en de Biesbosch	5.4.5	LNV, V&W	

Dit programma is gericht op het maken van een brede afweging tussen veiligheid, ecologie en economie. Experimenten om de Haringvlietsluizen op een kier te zetten vallen hierbinnen. Duurzaam waterbeheer en duurzame natuur kunnen hier hand in hand gaan. Het doel daarvan is om de uitwisseling van zoet en zout water weer op gang te brengen en de migratie van vissen te bevorderen.

In mei en november 2003 heeft bestuurlijk overleg plaatsgevonden op bewindslieden- en gedeputeerdenniveau over de Delta en over de Kier Haringvlietsluizen. 'De Kier' is opnieuw overwogen en de afspraak is dat 'De Kier' doorgang kan vinden onder drie voorwaarden. Eén van de belangrijkste voorwaarden was dat de Rijksbijdrage (LNV en V&W) maximaal 35 miljoen bedraagt.

Onder voorzitterschap van de provincie Zuid-Holland is een projectorganisatie opgezet die voorbereidend werk heeft uitgevoerd voor de planstudie en het advies richting bewindslieden. Het advies betreft een positief antwoord op de vraag of het kan voldoen aan de gestelde voorwaarden. Op 5 oktober j.l. heeft minister Veerman samen met directeur-generaal Dierikx van V&W besloten dat de Kier doorgang kan vinden en dat er nu snel richting aanbesteding gegaan moet worden.

De Tweede Kamer wordt eind 2004 nader geïnformeerd over het Kierbesluit.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Task Force Impuls Soortenbeleid (TFIS)	5-4.6	LNV	

Het programma TFIS is gericht op het in een vroeg stadium van de besluitvorming betrekken van biodiversiteit, zodat integratie van wellicht conflicterende doelen (economische, ruimtelijke, ecologische) mogelijk is. De vierde P van proces/ participatie wordt hiermee toegevoegd aan de afwegingen tussen people, planet en profit.

LNV heeft dit voorjaar een werkplan naar de Tweede Kamer gestuurd, met acties gericht op het verbeteren van de samenwerking en effectiviteit op het gebied van het soortenbeleid. De acties zijn ingedeeld onder de thema's Heldere regels, Integratie, Gegevensvoorziening, Actieve Soortenbescherming en Middelen en capaciteit. De partijen in de TFIS (overheden, bedrijfsleven en natuur- en milieubeschermdende organisaties) hebben gezamenlijk verantwoordelijkheid genomen voor de uitvoering van het werkplan. Meer informatie: niet-dossierstuk 2003-2004, LNV0400381, Tweede Kamer.

Aan een aantal belangrijke nieuwe acties wordt de komende periode gewerkt.

- De organisatie en verbetering van de ecologische gegevensvoorziening, die compleet, actueel en goed ontsloten moet zijn.
- Het opstellen van een nieuw meerjarenprogramma voor actieve soortenbescherming, met als inzet een verbreding van de strategieën voor soortenbescherming waarin alle partijen betrokken worden die met beschermde soorten in aanraking komen.
- Een analyse van de middelen en capaciteit die door overheden, bedrijven en organisaties worden ingezet ten bate van beschermde soorten. De analyse moet een antwoord geven op de vraag of de gezamenlijk inzet beter kan.

47

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Energiearme glastuinbouw	5-4.7	LNV	EZ, VROM

Voor de glastuinbouw is vanuit de sector zelf het initiatief genomen om te komen tot een visie 2020. Er is in 2003 een transitiecollege gevormd bestaande uit vertegenwoordigers van LTO, Productschap Tuinbouw (PT), de Maatschap, LNV, EZ en VROM en Wageningen-UR. Het financiersoverleg (PT, LNV, LTO) beslist over het werkplan en de inzet van middelen. Er zijn verschillende transitiepaden benoemd, waarvan 'De Kas als Energiebron' er één is. In het concept verandert de kas als grootverbruiker van fossiele energie naar een kas die met behulp van zonne-energie het hele jaar kan draaien en op termijn zelfs energie kan leveren. Het concept won 'Het ei van Columbus 2003', de prijs voor innovatie en duurzaamheid. Nu is het zaak om het concept werkend te krijgen. Een consortium verkent de mogelijkheden van een praktijkexperiment. Daarnaast wordt een tender in de vorm van een prijsvraag

voorbereid, waarmee partijen uit de markt gestimuleerd worden energieconcepten te ontwikkelen die passen in het concept kas als energiebron.

Andere transitiepaden die worden verkend zijn aardwarmte, biomassa, energie-arme rassen en licht. Acties zijn: haalbaarheidsstudie voor een tuinbouwcluster op aardwarmte, verkenning potenties en mogelijkheden biomassagebruik in Warmtekrachtkoppeling (WKK).

Daarnaast loopt een voorbeeldproject dat beoogt een tuinbouwcluster met vergaande energiebesparing te ontwikkelen, waarbij vooral geleerd kan worden van het verloop van het proces en de manier waarop succesvol samenwerking tussen verschillende partijen tot stand kan komen.

Ten behoeve van alle transitie-onderwerpen wordt de opzet van een innovatie- en demonstratiecentrum ontwikkeld. Doel van dit centrum is om op een centrale plaats steeds wisselende innovatieve technieken op een beperkte oppervlakte te beproeven en te laten zien.

Daarnaast voeren innovatieve tuinders op het eigen bedrijf praktijkexperimenten en demonstratieprojecten op praktijkschaal uit. Hierdoor wordt de interactie tussen partijen, tuinders, toeleveranciers, onderzoek, intermediairen etc. en de kennisverspreiding met als uiteindelijk doel kennistoepassing gestimuleerd.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Biomassa, onderdeel van de transitie energie	5.4.8	EZ	VROM, LNV, V&W, BZ/OS

De transitie aanpak voor biomassa verloopt succesvol. Momenteel vindt een doorstart van de energietransitie plaats waarbij biomassa met name in de hoofdroute groene grondstoffen een plek gekregen heeft. De komende vier jaar zal gewerkt worden aan het opstarten van concrete projecten en het uitdiepen van de transitiepaden.

48

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen	5.4.9	EZ	alle

Zie beschrijving actie 2.5.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het projectmatig samenwerkingsinstrument	5.4.10	EZ	

De regeling Innovatiesubsidie Samenwerkingsprojecten is op 1 januari 2004 in werking getreden. De eerste tender is inmiddels afgesloten. In deze tender hebben de gehonoreerde projectvoorstellen in het algemeen beter gescoord op duurzaamheid dan de niet gehonoreerde voorstellen. Dit is het resultaat van het opnemen van het criterium duurzaamheid voor het beoordelen en rangschikken van de ingediende voorstellen. De andere criteria zijn: economisch perspectief, technologische innovatie en samenwerking.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Synchroniseren rijksmiddelen voor bedrijventerreinen	5.4.11	EZ	V&W, VROM

In 2005 zal de nieuwe regeling voor bedrijventerreinen, TOPPER, van start gaan. In totaal gaat het om 100 miljoen euro in de periode 2004-2008. Daarnaast zal EZ middelen inzetten via het Grote Stedenbeleid, naar verwachting 2/3 deel van het totale budget.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Triple P en de consument	5.4.12	VROM	EZ, LNV

In samenwerking met EZ en LNV is begin september het project platform duurzaamheids-criteria producten gestart waarin opties en zo mogelijk een voorkeursoptie worden ontwikkeld voor een platformorganisatie waarmee de overheid het bedrijfsleven faciliteert om samen met stakeholders duurzaamheidsdoelen voor vrijwillige MVO-inspanningen te formuleren. Hierbij zijn zowel bedrijven als ngo's betrokken. Uiteindelijk doel is om op grond hiervan benchmarking van bedrijven c.q. hun belangrijkste producten op hun duurzaamheid mogelijk te maken.

49

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Wegen naar de toekomst	5.4.13	V&W	

Wegen naar de toekomst is op zoek naar innovatieve bijdragen aan een hoogwaardige mobiliteit. Binnen vijf daartoe geformuleerde thema's (Info op maat, Reistijdverrijking, De multifunctionele weg, Intelligente Netwerken en Vervoer in de Toekomst - is thans een negental pilots in uitvoering. Deze variëren van projecten waar de nadruk ligt op de techniek (bijvoorbeeld de reinigende weg, zie hoofdstuk 3) tot projecten die vooral gedragsbeïnvloe-

ding beogen (bijvoorbeeld het project Reistijdverwachting, dat de reiziger beter in staat moet stellen de optimale vervoerswijze te kiezen).

Zie ook hoofdstuk 3.11.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het Nieuwe Rijden	5.4.14	V&W	VROM

De doelstelling van Het Nieuwe Rijden (HNR), het bevorderen van een energie-efficiënter rij- en aankoopgedrag, heeft in 2004 vorm gekregen door verdere integratie van de principes van HNR in de rijopleiding en door een promotiecampagne met onder andere radio- en tv-spotjes. De subsidieprogramma's (rijstijlopleidingen, in-carapparatuur) zijn halverwege 2004 afgerond.

In 2003 is door het (weg)verkeer dankzij HNR circa 0,17 Mton CO₂ minder uitgestoten.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Verbeteren leefbaarheid in de wijken	5.4.15	VROM	BZK, VWS, EZ

Het strategisch project 'Tussen souterrain en dakterras' is eind 2003 afgerond en had specifiek de bevordering van leefbaarheid van wijken tot onderwerp. Inmiddels is leefbaarheid als onderdeel van het reguliere beleid opgenomen binnen de zgn. 56 wijken aanpak waarin de versterking van de leefbaarheid van wijken het expliciete doel is. Dit gebeurt in nauwe samenhang met het Grote Stedenbeleid.

50

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Operatie JONG	5.4.16	VWS	SZW, BZK, Justitie, OCW

Op 21 juni heeft het Kabinet het document *Operatie Jong: Sterk en resultaatgericht voor de jeugd* aan de Tweede Kamer aangeboden. Hierin staan de doelen van het kabinet op het gebied van het jeugdbeleid. Met het formuleren van deze ambitie heeft het kabinet de koers uitgezet op het terrein van het jeugd- en jongerenbeleid. Het kabinet zet in op het realiseren van doelstellingen zoals sluitende dagarrangementen voor kinderen, het terugdringen van jeugdwerkloosheid, minder voortijdig schoolverlaten, minder onderwijsachterstanden, minder taalachterstanden, bevorderen van inburgering en integratie en verminderen van jeugdcriminaliteit. Voor alle thema's van de jeugdagenda zijn inmiddels plannen van aanpak geformuleerd, die eind 2004 aan de Tweede Kamer aangeboden worden.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Levensloop en duurzame ontwikkeling	5.4.17	SZW	EZ, Financiën, VWS

Het kabinet heeft het wetsvoorstel VUT, Prepensioen Levensloop aan de Kamer aangeboden. Dit wetsvoorstel voorziet in het afschaffen van de fiscale facilitering voor VUT en prepensioen en de introductie van een levensloopregeling. Werknemers krijgen met deze levensloopregeling de mogelijkheid om fiscaal gefaciliteerd te sparen voor de financiering van perioden van onbetaald verlof. Hiermee worden zij in staat gesteld om arbeid en andere zaken beter te combineren en over de gehele levensloop te spreiden. Tevens wordt met deze maatregelen beoogd de arbeidsparticipatie te vergroten en versterken.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Register risicovolle gevaarlijke stoffen	5.4.18	VROM	

De inhoud van het registratiebesluit Risicovolle gevaarlijke stoffen is afgestemd met IPO, VNG en BZK. De benodigde wetswijziging wacht op dit moment op plenaire behandeling door de Tweede Kamer. Zodra deze behandeling is afgerond, zal het ontwerp registratiebesluit in procedure gebracht worden. De verwachting is dat medio 2005 het registratiebesluit Risicovolle gevaarlijke stoffen in werking kan treden.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Ketenstudies LPG, ammoniak en chloor	5.4.19	VROM	BZK, EZ, SZW, V&W

In 2005 worden de implementatieplannen voor LPG en ammoniak vastgesteld en uitgevoerd. Hiervoor worden afspraken en/of overeenkomsten gemaakt met branches en/of individuele bedrijven over aanpassing van productie-, opslag- en logistieke faciliteiten ter vermindering van de externe risico's. In samenspraak met provinciale en gemeentelijke overheden worden randvoorwaarden vastgesteld waaraan nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen dienen te voldoen vanuit doelstellingen van het externe veiligheidsbeleid.

Illustratieprogramma	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Leren voor duurzaamheid	5.4.20	LNV	VROM, BZ/OS, OCW

Zie hoofdstuk 3.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet blijft de transities uit het NMP4 ten volle ondersteunen.	6.2	VROM	LNV, EZ, V&W, BZ/OS

Zie voortgangsbericht Transitie 2004 (TK 2004, 28663, nr. 25)

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Er zal een transitieproject 'duurzame chemie' worden gestart met het gebruik van ethanol als flexibele basisgrondstof als mogelijke eerste uitwerking.	6.2	VROM, EZ	(LNV)

Zie hoofdstuk 3.

LNV heeft belangstelling getoond vanwege groene grondstoffen.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal in samenspraak met betrokken organisaties een langetermijnbeleid ontwikkelen voor duurzame recreatie en toerisme.	6.2	LNV, EZ	VROM, BZ

Het programma is gericht op de ontwikkeling van een beleidslijn duurzame recreatie en toerisme, waarbij de afweging tussen de ecologische, sociale en economische pijlers helder wordt weergegeven. In deze beleidslijn worden de door het kabinet beoogde ambities, producten en resultaten op het gebied van duurzame recreatie en toerisme vastgelegd, in overleg en samenwerking met betrokken maatschappelijke partijen (passend binnen het LNV-principe van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'). In het beleidskader is aangegeven welke acties het kabinet zelf onderneemt en welke acties door anderen dienen te worden gedaan. We kijken naar het huidige beleid en eventuele toekomstige acties; daarbij worden zowel de dimensies van duurzaamheid (people, planet, profit, maar ook proces, ruimte en tijd) als de dimensies binnen recreatie en toerisme (vervoer, verblijf, vermaak) meegenomen.

Het project bevindt zich nog in het beginstadium. Er is overleg tussen EZ en LNV, de trek- kers van het thema, over de manier van aanpak. Er wordt een proces in gang gezet waarin samengewerkt wordt tussen verschillende departementen, en met andere betrokken partijen uit de toeristisch recreatieve branche.

Begin 2005 gaat er een brief naar de Tweede Kamer met hierin voornemens en acties die het Rijk gaat ondernemen op het gebied van duurzame ontwikkeling in recreatie en toerisme.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Om te voorzien in de lacune van het langetermijnbeleid ten aanzien van het onderwerp 'vergrijzing' in relatie tot duurzaamheid, zal het kabinet de achterliggende trends en ontwikkelingen beschrijven, in kaart brengen welke invloed deze kunnen hebben op duurzaamheid en welke aanpakpunten er zijn voor bijsturing.	6.2	VROM	VWS, SZW, Justitie, EZ

Tijdens de OESO Ministeriële Conferentie op 13 mei 2004 stond vergelijking van beleid ten aanzien van vergrijzing centraal. De Nederlandse ministers Brinkhorst en Hoogervorst speelden een vooraanstaande rol bij de gezamenlijke analyse van de trends in OESO-landen die nopen tot beleidswijziging vanwege de onontkoombare financieringsproblemen in OESO-landen voor pensioenen en zorg in de komende 10 jaar. Over deze OESO-conferentie rapporteerden de ministers van EZ en BZ aan de Kamer bij brief van 17 juni 2004. Begin 2005 verschijnt bij VROM een verkenning van mogelijke consequenties van de vergrijzing voor het milieubeleid. Er is een beschrijvende analyse van leefstijlen en gedragspraktijken van de babyboomgeneratie gemaakt. Hierbij zijn vijf typeringen onderscheiden: renteniers, overwinteraars, sporters, veel-reizigers en vrijwilligers. Op basis van deze typeringen worden conclusies geformuleerd voor vernieuwingen in sturingsbenaderingen en beleidsinstrumenten.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet streeft er naar in deze kabinetsperiode de positieve en negatieve effecten van migratie integraler in kaart te brengen.	6.2	Justitie	VWS, SZW, EZ, BZ/OS

53

In voorbereiding zijn een kabinetsstandpunt over toelating van kennismigranten, een kabinetsreactie op het advies van de Adviescommissie Vreemdelingenzaken (over toelating van arbeidsmigranten) en een notitie over de samenhang tussen immigratie en integratie. Een notitie inzake (verbanden tussen) ontwikkelingssamenwerking en migratie is op 18 juli 2004 aan de Tweede Kamer toegezonden.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
De relaties tussen kennis, innovatie en duurzaamheid zullen nader worden verkend om kansen voor duurzame economie te detecteren en een deel van het innovatie- en kennisbeleid hierop sterker te richten.	6.2	EZ, OCW	LNv, VROM, V&W

Duurzaamheid is een rode draad in de innovatiebrief van EZ en vormt een selectiecriterium voor een innovatiestimuleringsregeling. Gepoogd wordt duurzaamheid ook te agenderen in het Innovatieplatform, mede als follow-up van de Informele Milieuraad.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Van de Europese duurzaamheidsafspraken voortvloeiende uit de voorjaarsstop en die onvoldoende in het nationale beleid tot uitdrukking zijn gebracht zal, als onderdeel van de CEC-advisering, een inventarisatie worden gemaakt, waarop aanvullend beleid zal worden voorgesteld.	6.3	BZ	alle

Deze actie is niet gestart.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal actief inspelen op de duurzaamheidsagenda die in Europees verband in ontwikkeling is en daarbij waar nodig initiatieven nemen om aan te vullen en bij te sturen.	6.3	BZ	alle

54

Zie hoofdstuk 3.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal jaarlijks een openbaar maatschappelijk debat organiseren over het onderwerp 'duurzame ontwikkeling', op basis van o.a. de voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer.	7.3	VROM, BZ/OS	alle

Zie hoofdstuk 4.

Actie	Vindplaats in actieprogramma	Eerste aanspreekpunt	Overige betrokken departementen
Het kabinet zal jaarlijks aan de Tweede Kamer rapporteren over de voortgang van het hele actieprogramma (het nationale en internationale deel). Hierin kunnen wijzigingen ten opzichte van het actieprogramma worden opgenomen.	7-3	BZ/OS, VROM	alle

Zie voorliggende voortgangsrapportage.

Bijlage 2

Partnerschappen voor duurzame ontwikkeling

Lijst van WSSD-partnerschappen uit Duurzame Daadkracht

A: Publiek-Private Partnerschappen:

Thema - titel Partnership -	deelnemende ministeries	coördinatie	totale bijdrage (miljoen euro)	2004 (miljoen euro)
Water				
1. 'Clean Water for the Poor' - USA Initiative focus on Sanitation	OS V&W	USA	1,0 per jaar periode 2003/06 (ODA)	1,0
2. WW2BW (White Water to Blue Water)	V&W OS	USA State Department	V&W bijdrage in expertise; fin. bijdrage via PwW	—
3. GWP (Global Water Partnership)	OS V&W	GWP	0,9 per jaar periode 2002/06 (ODA)	0,9
Energie				
4. GVEP (Global Village Energy Initiative)	OS EZ VROM	UNDP, WB	2,5 per jaar periode 2003/06 (ODA)	2,5
Gezondheid				
5. EDCTP 'Vaccin ontwikkeling'	OS VWS	EU-EDCTP NWO	5,0 per jaar periode 2003/06 (ODA)	1,0
6. 'Clean Fuels and Vehicles Partnership' -USA EPA global fuels, clean air	VROM VWS	UNEP	0,325 per jaar periode 2003/04 (VROM)	0,1
Landbouw				
7. 'Market Access and Rural Development'	LNV OS	Nederland	0,5 in 2003 voor startfase 2,5 per jr 2004/06 (ODA)	0,36
8. LAND (Land Alliances for National Development)	LNV OS	IFAD	0,115 per jaar 2003/04	0,115
Biodiversiteit				
9. AFP 'Asia Forest Partnership' - regional forest management in Asia	OS LNV	WWF	1,0 per jaar periode 2003/06 (ODA)	—
10. 'Biotrade' - Biotrade Facilitation Programme	OS EZ	UNCTAD	2,5 in de periode 2003/05 (ODA)	0,3

B: Non-WEHAB partnerships:

Thema - titel Partnership -	deelnemende ministeries	coördinatie	totale bijdrage (miljoen euro)	2004 (miljoen euro)
11. ISWM 'Integrated Sustainable Waste Management' - Geïntegreerde afvalverwerking Sub-Sahara Afrika	OS VROM	WASTE	1,0 per jaar periode 2003/06 (ODA)	—
12. 'Sustainable consumption and production'	VROM	UNEP	0,2 per jaar periode 2003/04 (VROM)	0,2

C: Forum/netwerk:

Thema - titel Partnership -	deelnemende ministeries	coördinatie	totale bijdrage (miljoen euro)	2004 (miljoen euro)
13. EUWI 'EU Water Initiative Water for Life' (primarily Africa, also NIS)	OS V&W VROM	EU	4,0 per jaar periode 2003/06 (ODA)	1,0
14. AWF 'Africa Water Facility'	OS V&W	AfDB	3 per jaar periode 2003/06 (ODA)	1,25
15. EUEI - 'EU Energy Partnership for Poverty Eradication'	OS VROM	EU	1,0 per jaar periode 2003/06 (ODA)	1,0
16. UNECE - 'Pan European East-West Environmental Partnership for Sustainable Development'	VROM	Secretariaat voor de OESO-taskforce	1,9 (VROM via PSO milieutender)	1,9

Totaal verwachte uitgaven 2004: ca. 11,6 miljoen euro

Bijlage 3

Partnerschappen voor duurzame ontwikkeling

Public-Private Partnerships uit de BZ/OS 'Call for ideas', geselecteerd voor de consultatiefase (oktober 2004)

Ingediend door:	Titel:	Land(en):
1. African Parks Ltd / WWF	An innovative model for conserving Zambia's national parks for the benefit of the people.	Zambia
2. Free Energy Europe BV / Suryavahini Ltd.	Solar micro enterprise development.	Sri Lanka
3. GAPI/RIAS-Rabobank	Rural finance project.	Mozambique
4. NUON /RAPS / NOVIB	Productive use container: income generation in rural off-grid areas.	South Africa
5. Misty Mountains / Both ENDS / Neosynthesis Research Inst.	Promote sustainable tea production and trade.	Sri Lanka
6. OIM / CARCAFE group / Starbucks	Narino's coffee growing families.	Colombia
7. Promigas	Establishment of an fund for connecting rural people to natural gas distribution.	Colombia
8. Rabobank / Solidaridad	Access to sufficient and affordable financing for Sustainable Coffee Growers.	Various countries
9. Rainbow / W. van der Zwan bv / NPSP / KIT / Adorn Seafood Ltd / InterSeas	Sustainable development of the fishing industry - Fresh Tuna Development Project.	Ghana
10. RTT / HVA	Village Tea Production.	Rwanda
11. SNV / CHC commodities / Zambia National Farmers Ass.	Market-led sustainable agricultural development for small-scale farmers.	Zambia
12. SNV / LINDA LU / SOBETEX / COTEB	Concerted action in the cotton chain.	Benin
13. SUNSIA / DUYVIS / FRISCO / Fruit Salads bv industrial development in Africa.	Knowledge & skills centers for agro-	3 African countries (to be selected)
14. UNION FLEURS / HBAG bloemen / BothENDS / Terre des Hommes	Fair flowers and plants. (Colombia, Ecuador, Guatemala, Kenya, Uganda, Tanzania, South Africa)	Various countries
15. VILLAGE REACH / AMERIGAS / FDC Mozambique	Availability of critical health supplies by improving the critical healthcare logistics systems.	Mozambique
16. Vitens/ FIPAG	operational performance improvement of 3 local water companies.	Mozambique
17. Water Fund Indonesia (Aquanet)	water infrastructure development in PDAM Tirta Siak, Pekanbaru City.	Indonesia
18. World Wide Recycling / VAR / Kotte municipality / Haskoning Abans Services Ltd.	Composting green waste in Kotte, Colombo	Sri Lanka

Bijlage 4

Millennium Development Goals (MDG's) en Johannesburg Plan of Implementation

Toen het nieuwe millennium (2000) begon, besloot de internationale gemeenschap dat het tijd werd serieus werk te maken van armoedebestrijding. De Verenigde Naties formuleerde acht doelen die in 2015 bereikt moeten zijn: de zogenaamde millenniumontwikkelingsdoelen (MDG's). Tijdens de World Summit on Sustainable Development is vervolgens het Johannesburg Plan of Implementation (JPoI) opgesteld. Dit geeft zowel een nadere invulling aan hoe de MDG's te bereiken, als ook aanvullende doelen. Alle MDG's worden onderschreven door het JPoI.

- MDG 1: in 2015 is het aantal mensen dat van minder dan een dollar per dag moet rondkomen en het aantal mensen dat honger leidt, gehalveerd t.o.v. 1990.

JPoI: bevorderen van toegang tot energie in relatie tot halvering van het aandeel mensen dat in armoede leeft in 2015.

- MDG 2: in 2015 gaan alle jongens en meisjes naar de basisschool en maken die af.
- MDG 3: in 2015 is de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op elk onderwijsniveau weggewerkt (basis- en voortgezet onderwijs bij voorkeur al te realiseren in 2005).
- MDG 4: in 2015 is het sterftecijfer van kinderen onder de 5 jaar met tweederde vermindert t.o.v. 1990. JPoI: hierbij moet speciale aandacht verleend worden aan sterfte onder meisjes.
- MDG 5: in 2015 is het sterftecijfer van moeders met driekwart verlaagd t.o.v. 1990.
- MDG 6: vóór 2015 is een halt toegeroepen aan de verspreiding van HIV/Aids, malaria en tbc.

JPoI: verbeteren van toegang tot reproductieve gezondheidszorg; herbevestiging van de doelen van de Declaration of Commitment on HIV/AIDS, reductie van 24% onder de groep van 15-24 jarigen in de meest getroffen landen in 2005 en mondiaal in 2010.

- MDG 7: in 2015 is het aantal mensen dat geen toegang tot veilig drinkwater heeft, gehalveerd; de principes van duurzame ontwikkeling dienen geïntegreerd te worden in nationaal beleid en het verlies van natuurlijke hulpbronnen moet teruggedraaid worden; in 2020 dienen de levensomstandigheden van 100 miljoen sloppenwijkbewoners aanzienlijk verbeterd zijn.

JPoI: substantiële toename van het mondiale aandeel van hernieuwbare energiebronnen binnen de totale energievoorziening; significante vermindering in de huidige teruggang aan biodiversiteit in 2010; behoud en herstel van (vis)bestanden op het niveau waar nog duurzaam gevangen kan worden, voor bedreigde soorten zo snel mogelijk, en niet later

dan 2015; in 2020 worden chemicaliën gebruikt en geproduceerd op manieren die leiden tot minimalisering van schadelijke effecten op menselijke gezondheid en milieu; een veilige wereld vraagt om een multi-hazard benadering, waarin aandacht wordt gegeven aan kwetsbaarheid, risico-analyse en management, preventie, mitigatie, respons en herstel.

- MDG 8: rijke landen moeten handelsbelemmeringen voor arme landen opheffen met speciale aandacht voor de Minst Ontwikkelde Landen; hun schuldenpositie verlichten; in samenwerking met ontwikkelingslanden een strategie ontwikkelen voor werkgelegenheid voor de jeugd; hen toegang verschaffen tot betaalbare medicijnen; meer financiële hulp ter beschikking stellen; hen toegang verschaffen tot moderne technologieën. Versterken van technische en handelsgerelateerde technische assistentie en capaciteitsopbouw.

JPoI: stimuleren van de bijdrage van de private sector aan financiële en technische assistentie; versterken van regionale handels en samenwerkingsovereenkomsten; versterken van de capaciteit van ontwikkelingslanden te kunnen profiteren van globalisering; ondersteunen van ontwikkelingslanden bij hun pogingen de digitale kloof te overbruggen d.m.v. capaciteitsopbouw en technische assistentie; stimuleren van maatschappelijk verantwoord ondernemen door het implementeren van intergouvernementele overeenkomsten, internationale initiatieven en publiek-private partnerschappen; ondersteunen van het werk van de ILO betreffende de sociale dimensie van duurzame ontwikkeling.

Een aantal elementen van het JPoI is niet direct gelieerd aan één van de MDG's, maar daarom niet van minder belang:

60

Duurzame Ontwikkeling voor Afrika

- Vernieuwd commitment van de internationale gemeenschap om steun te verlenen aan Afrika bij de speciale uitdagingen als gevolg van HIV/AIDS, armoede, politieke instabiliteit etc. Specifiek wordt steun verleend aan NEPAD met als doel landen individueel en collectief te zetten op een pad van duurzame ontwikkeling.
- NEPAD energie doelen: binnen 20 jaar moet 35% van de Afrikaanse bevolking toegang hebben tot energie met speciale aandacht voor landelijke gebieden.
- Steun aan Afrika bij het behalen van de MDG's.

De doelen zijn niet nieuw, maar staan voor het eerst op een gemeenschappelijke internationale agenda, zijn aan een duidelijk tijdpad gebonden en moeten concreet resultaat opleveren.

Alle landen dienen zich in te spannen. Rijke landen door ontwikkelingslanden te helpen bij het behalen van MDG 1-7 en door serieus werk te maken van MDG 8 ook al is die niet aan

een tijdslimiet gebonden; arme landen door hun instituties te verbeteren, corruptie te bestrijden en iedereen in ontwikkeling te laten meedelen.

Elk jaar wordt de voortgang gemeten en internationaal gerapporteerd. Zo kan tussentijds druk worden uitgeoefend op rijke en arme landen om inspanningen te vergroten. Want we willen de resultaten natuurlijk wel halen.

Nederland vindt het belangrijk resultaten te boeken bij ontwikkelingssamenwerking.

Nederland zet in op het behalen van de MDG's voor onderwijs, HIV/Aids, reproductieve rechten, milieu en water te halen. Nederland zal zelf periodiek de resultaten van zijn steun meten en daarover rapporteren: gaan er dankzij onze steun meer kinderen (vooral meisjes) naar school? Hebben meer mensen toegang tot veilig drinkwater? Hebben we de kinder- en moedersterfte omlaag kunnen brengen?

Bijlage 5

Bevindingen OESO over duurzame ontwikkeling in Nederland

Economic Survey - Netherlands 2004: Sustainable development in the Netherlands

What should be done to ensure that sustainable development objectives are achieved more cost effectively?

Climate change policy has imposed higher energy taxes on small energy consumers, albeit recycling the extra revenues to them, while relying more extensively on voluntary agreements with large companies. The authorities should harmonise abatement costs across the economy by changing the regulatory energy tax to an explicit carbon tax for energy users not included in the EU's trading scheme, with the rate set at the level of the expected price of an emission permit. This would minimise the economic costs of reducing GHG emissions, although increases in revenues from other sources would be required to offset the loss of revenue from carbon taxes. Support offered to renewable energy and combined heat and power should not exceed the carbon tax rate.

The regulatory energy tax

Electricity		Natural gas			
Tax rate		Tax rate			
	per kWh	per tonne of CO ₂			per cubic metre
		Gas displacement	Coal displacement		per tonne of CO ₂
kWh				Cubic metres	
< 10.000	0.0654	176	89	< 5.000	0.1429
10.000 - 50.000	0.0212	57	29	5.000 - 170.000	0.0727
50.000 - 10 mn	0.0065	18	9	170.000 - 1 mn	0.0113
> 10 mn	0.0005	1	1	> 1 mn	0.0075

Source: Ministry of Finance (2003).

The authorities have been innovative in introducing economic instruments to address water pollution from agriculture. However, they should seek to reduce the significant costs of implementing the MINAS scheme to reduce such pollution. In the area of natural resource management, protection from saltwater intrusion due to over-exploitation of aquifers is particularly important owing to the low-lying nature of much of the country. Given this threat, the authorities should ensure that all abstractions of groundwater, including for agriculture, incur the groundwater abstraction charges levied by the central and provincial governments and reflect the full cost of the associated externalities, unless the administrative costs outweigh the benefits. Management of the Netherlands' substantial hydrocarbon reserves is also an important natural resources issue. In this respect, the government should evaluate the net present value of different resource management approaches to assess whether or not the "small fields" policy, which favours the production of high-cost reserves from small fields before low-cost reserves from the main Groningen field, should be maintained in the future.

Bijlage 6

Lijst van afkortingen

ACP-landen	African, Caribbean and Pacific (countries)
AFP	Asia Forest Partnership
AMCOW	African Ministerial Council of Water
AVP	Agenda Vitaal Platteland
AVVN	Algemene Vergadering van de Verenigde Naties
AWF	Africa Water Facility
BTFP	Bio Trade Facilitation Programme for Biodiversity Products and Services
BZ/OS	Buitenlandse Zaken (incl. Ontwikkelingssamenwerking)
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBD	Convention on Biological Diversity
CBI	Centrum voor Bevordering van Importen uit ontwikkelingslanden
CCT	Competentiecentrum Transities
CEC	Centraal Economische Commissie
COP	Conference Of Parties
CSD	Commission on Sustainable Development
DO IT	Duurzame Ontwikkeling: Implementatie en Transities
Duproco	Duurzaam produceren en consumeren
EDCTP	European and Developing Countries Platform for Clinical Trials and Poverty Related Diseases
EOF	Europees Ontwikkelingsfonds
EPA	Environmental Protection Agency
EU	Europese Unie
EUEI	EU Energy Initiative for Poverty Eradication and Sustainable Development
EU-SDS	EU Strategy for Sustainable Development
EUWF	EU Water Facility
EUWI	EU Water Initiative 'Water for Life'
EZ	Economische Zaken
FAO	Food and Agricultural Organisation (United Nations)
FLEGT	Forest Law Enforcement, Governance and Trade Research
GVEP	Global Village Energy Partnership
GWP	Global Water Partnership
ICES-KIS3	Interdepartementale Commissie Economische Structuurversterking - Kennis- en Infra Structuur, derde tranche
ICRE	Interdepartementale Commissie voor de Ruimtelijke Economie
IFAD	International Fund for Agricultural Development
IFI's	International Financial Institutions
ILO	International Labour Organization
IPO	Inter Provinciaal Overleg
ISWM	Integrated Sustainable Waste Management
Jpol	Johannesburg Plan of Implementation
KIT	Koninklijk Instituut voor de Tropen
LAND	Land alliances for national development
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid
LTO-NL	Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland
MDG's	Millennium Development Goals
MKB	Midden en Klein Bedrijf
MNP	Milieu en Natuurplanbureau
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NACCAP	Netherlands-African Partnership for Capacity Development and Clinical Interventions against Poverty-Related Diseases
NEPAD	New Economic Partnership for African Development
ngo's	niet-gouvernementele organisaties
NME	Natuur- en Milieueducatie

NMP4	Nationaal Milieubeleids Plan 4
NOVEM	Nederlandse Organisatie voor Energie en Milieu
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
ODA	Official Development Aid
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PAK's	Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen
PDF	Partnership Dialogue Facility
PFI	Policy Framework for Investment
PPP	Publiek-Private Partnerschappen
PT	Productschap Tuinbouw
RIHW	Ruimtelijke Inrichting Hoeksche Waard
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
SARD	Sustainable Agriculture and Rural Development
SER	Sociaal Economische Raad
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TFIS	Task Force Impuls Soortenbeleid
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UN-DESA	United Nations Department for Economic and Social Affairs
UNDP	United Nations Development Programme
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	United Nations Environment Program
UNEP TIE	UNEP Technology, Industry and Economics
UNIDO	United Nations Industrial Development Organisation
USAID	US Agency for International Development
V&W	Verkeer & Waterstaat
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VROM	Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
VWS	Volksgezondheid, Welzijn & Sport
WAWI	West Africa Water Initiative
WB	World Bank
WBI	World Bank Institute
WEHAB	Water, Energy, Health, Agriculture, Biodiversity (thema's WSSD)
WHO	World Health Organisation
WKK	Warmtekracht koppeling
WSSD	World Summit on Sustainable Development
WTO	World Trade Organisation
WW2BW	White Water to Blue Water